

The reflection of Ottoman industrialization efforts on education: From the Sivas Reformatory to the Industrial School

Ayşe YANARDAĞ

Article Type	Research Article
Received	8/12/2023
Accepted	1/05/2024
DOI	https://doi.org/10.17497/tuhed.1402071
Similarity Scan	Done - IThenticate
Ethics Declaration	This study was carried out within the framework of archival documents, yearbooks and literature, and ethics committee approval was not required.
Conflict of Interest Statement	The author declares that there is no conflict of interest.
Financing	No external funding was used to support this research.
Copyright and License	2012-2024 © TUHED. This work is published under the CC BY-NC 4.0 license.
Information Note	This study was presented as an oral presentation at the IX th History Education Symposium between September 6-8, 2023 under the title Sivas Industrial School.

The reflection of Ottoman industrialization efforts on education: From the Sivas Reformatory to the Industrial School

Ayşe YANARDAĞ

ORCID: 0000-0002-5636-3500, E-mail: ayanardag@cumhuriyet.edu.tr

Institution: Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Letters, ROR ID: <https://ror.org/04f81fm77>

Abstract

The European Reformation, Renaissance, and Enlightenment ushered in an era of unprecedented scientific and technological advancements. These advancements, in turn, fuelled the Industrial Revolution, which propelled European nations to political, military, and economic dominance. This newfound superiority shaped Europe's policies towards the Ottoman Empire, characterized by political, military, and economic strategies that ultimately contributed to the Ottoman Empire's decline. The influx of goods from industrialized nations into Ottoman markets triggered a decline in domestic production, which was largely characterized by traditional and less efficient methods. This shift towards reliance on European manufactured products to meet domestic needs led to a surge in imports, widening the trade deficit (the imbalance between imports and exports) and plunging the Ottoman Empire into a cycle of debt accumulation. The Ottoman Empire's escalating import reliance and debt accumulation not only strained its economy but also gradually eroded its political dominance. In the aftermath of the Tanzimat Edict, Ottoman military and civilian intellectuals embarked on a comprehensive reform agenda, recognizing that scientific, technological, and industrial backwardness posed a grave threat to the empire's survival. In response, the Ottomans attempted to develop industrialization policies and established certain factories such as those for paper, spirits, thread, leather, and footwear. During this period, the increasing number of orphaned and fatherless children due to wars led Tuna Governor Mithat Pasha to establish reformatories for their shelter and education. These reformatories reflected efforts in both industrialization and educational renewal. These steps demonstrate the Ottoman Empire's endeavours during the modernization process. These reformatories served as exemplars and were endeavoured to be widely propagated throughout the Ottoman Empire. Later on, the reformatories started to be called industrial schools. Industrial schools tried to teach the science and technology of the era and to train technical staff for industry. For this purpose, first a reformatory and then an industrial school were opened in Sivas. As a reflection of the Ottoman industrialization and education policies in Sivas, some information about the reformatory and industrial school, which were established during the tough times of the Ottoman Empire, is reflected in archival documents. In this study, the process of going from Sivas Reformatory to the Industrial School, which is seen as a gap in the history of education, is examined based on archival documents. Apart from the archival documents examined in a cause-and-effect relationship, various copyrighted works were used in the study. The study aims to contribute to the literature on the history of Turkish education and to illuminate a small part of the legacy left from the Ottoman Empire to the Republic.

Keywords: Reformatory, industrial school, Sivas, education

Introduction

Since the dawn of humanity, the struggle for survival in the face of nature's untamed forces has driven an innate human desire to control and dominate the natural world. This relentless pursuit has fuelled technological advancements, which in turn have profoundly reshaped the dynamics of human interactions (Kongar, 2006:23). The relentless human endeavour to assert dominion over nature and navigate the challenges of survival has unearthed a treasure trove of previously unknown knowledge, skills, and methods. In this light, one could aptly characterize human history as a chronicle of the evolution of knowledge and expertise. Indeed, it was in the crucible of Europe's Renaissance, Reformation, Age of Exploration, and Enlightenment that scientific and technological advancements accelerated at an unprecedented pace. As a result of these developments, the industrial revolution, which started in the last quarter of the 18th century, began to change the entire world in the 19th century in every social, political, cultural, economic, financial, psychological, and military field. This change has become necessary and inevitable, but it has been positive for some societies and negative for others. Europe, which gained technical and scientific superiority, went beyond its desire to dominate nature and entered a race and quest to dominate the entire world and all people on earth. In this race for dominance, industrialized Europe started mass production. The need for raw materials and markets that arose for the factories established with industrialization to continue mass production led to ruthless colonialism in the world. Societies that were late in industrialization became the subject of Europe's colonial activities and accelerated political and military competition.

European colonial activities also impacted the Ottoman Empire. The Ottoman geography was seen as a source of raw materials and markets by the industrialized countries. In response, the Ottoman Empire was aware of the importance of industrialization. Innovations in the field of industry actually began during the reigns of Selim III and Mahmud II, and attempts were made to transfer European industrial techniques to the Ottomans. The production of cannons, bullets, gunpowder, mines, mining, clockmaking, and other industrial facilities generally emerged as state initiatives (Şener, 2007: 59). However, industrialization sufficient to prevent European products from entering Ottoman territories was not achieved. Moreover, after the 1838 Treaty of Balta Liman with England, the Ottoman Empire lost control over its own customs, becoming a market and source of raw materials for Europe. With such agreements, which included the removal of the monopoly on certain products in Ottoman exports and low customs practices, the scope of the formerly limited capitulations was expanded. Thanks to the privileges that domestic producers could not benefit from, domestic production could not compete against the European products that took over the Ottoman markets in a cheaper way, domestic production decreased, and unemployment increased (Eşiyok, 2010: 88). The decline in domestic production led to an increase in imports and a decrease in exports, leading to a current account deficit and an increase in economic deterioration. (Uğur & Karabulut, 2022:

19). Due to the decline in production and customs revenues, the Ottoman Empire was forced to borrow money during the Crimean War. This quickly led to economic bankruptcy, and by 1876 the empire could no longer repay its debts. Following negotiations with creditor states, the Ottoman Public Debt Administration (Duyun-u Umumiye İdaresi) was established in 1881, placing control over some of the empire's revenue sources in the hands of foreign states in exchange for debt repayment (Yılmaz, 1996: 54-55).

In the face of these developments, the Ottoman Empire did not stand idle, and in 1863-1865, when it was still able to pay its debts, the *Islah-ı Sanayi* Commission (the Commission for Improvement of Industry) was established (Ortaylı, 1978: 123-126). The *Islah-ı Sanayi* Council (Improvement of Industry Council), which was established with the initiatives of the Grand Reşit Pasha, made proposals such as the establishment of large industrial facilities, raising customs, establishing industrial schools, and opening exhibitions. Some of these were tried to be realized, schools, and exhibitions were opened, and companies were established. In order to encourage industry, customs and tax exemptions were granted to those who would establish factories. However, the raising of customs remained on paper due to agreements such as the Treaty of Balta Liman, and large industrial initiatives remained on paper due to the lack of sufficient conditions (Eldem, 1994: 59). Nevertheless, the Ottoman Empire, which wanted to acquire European science and technology, established some industrial enterprises such as paper, spirit, yarn, leather, and shoemaking (Erdem, 2016: 22). Efforts towards industrialization continued through state and private initiatives, albeit not at the desired level (Eldem, 1994: 62). Efforts to increase domestic production, eliminate dependency on imports, and thereby rescue the state continued until the collapse of the state. The importance of education in industrialization efforts was also understood, and while the Ottoman Empire was trying to establish industrial facilities, it simultaneously established new institutions called schools in order to acquire European science and technology. As part of industrialization, the Ottoman Empire embarked on various searches and experiments in education. The first of these searches and experiments, the reformatories, which were a social service, were later transformed into industrial schools.

The Ottoman reformatories became widespread. In this study, the transformation process of the reformatory opened in Sivas into an industrial school was examined. The study generally aims to contribute to how the Ottoman desire for industrialization was reflected in education. Specifically, it was intended to reveal how this process took place in Sivas.

Method

Research Design

This study primarily aims to elucidate a portion of the educational legacy passed from the Ottoman Empire to the Republic of Türkiye within the context of Turkish educational history. The process of the establishment and evolution of the reformatory and industrial school in Sivas during the late Ottoman period forms the framework of this study. This study also examines the impact of Ottoman industrialization efforts on education in rural areas. Information about the Sivas Reformatory and Industrial School was obtained using a qualitative research method. Qualitative research relies on document analysis to explain events and phenomena in the social sciences using questions like 'how' and 'why' rather than measurable characteristics (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 37-41). Since the study was based on written documents, ethics committee approval was not required.

Data Collection Tools

The written documents and information used in the study were obtained from Presidency of the Republic of Turkey State Archives (BOA, Prime Ministry Ottoman Archives), Salnames (annuals) and various copyrighted works. The Ottoman correspondence found in the archive search was first transcribed into today's alphabet. The transcribed documents were classified chronologically. The same application was made for the Ottoman salnames obtained digitally from the ISAM (Islamic Research Centre) library. Both archival documents, salnames and copyrighted works were used in accordance with the rules and principles of scientific research. This study was carried out within the framework of archival documents, yearbooks and literature, and ethics committee approval was not required.

Data Analysis

All gathered written materials were subjected to questioning based on the qualitative research method, focusing on "how" and "why" inquiries. During this inquiry, attention was given to chronological sequence while establishing cause-and-effect relationships. In this context, the reasons behind the establishment of the reformatories in Sivas were explored. For this purpose, reference was primarily made to original works and adhered to scientific ethical principles. A brief sub-section was included discussing the transformation of reformatories, initially established, and popularized in the first Danube province of the Ottoman Empire, into industrial schools. The establishment of the Sivas Reformatory and the Industrial School, which means the reflection of these general conditions of the Ottoman Empire in Sivas, is explained in the sub-headings based on archival documents. The Hijri and Rumi dates in the archival documents have been converted to Gregorian dates according to the date conversion guide of the Turkish Historical Society ("Tarih Çevirme Kılavuzu", 2024).

Results

Reformatories and Industrial Schools in the Ottoman Empire

While industrialization efforts continued during the Tanzimat period in order to save the state against the scientific and technical superiority of Europe, efforts were also made to innovate in other fields. Education was given special importance to catch up with scientific and technical developments. The need for innovation in the existing traditional Primary schools (Mahmut Cevat, 2001: 214-219) and madrasahs (Yanardağ, 2016: 540) was frequently expressed. In order to educate the generations that would save the State, which was in the process of disintegration, new searches in education started outside the traditional madrasa and primary school system. Instead of traditional educational institutions, which could not be reformed due to the reaction of the Ulema, positive results were obtained from the education in sample schools based on the new method (usul-ı cedit). The new method meant a new understanding of education and curriculum, and the Ottoman Empire wanted to acquire European science and technology through education. When the benefits of the new method were seen, the Ottoman Empire opened schools providing education according to the new method and named them schools (mektep) (Ergin, 1977: 465).

An analogous situation emerged for vocational education. In the Ottoman Empire, vocational and technical education within the guild system of artisan organizations was insufficient due to developments in Europe (Tüzüm, 2018: 236; Arslan, 2015: 258). Some attempts were made in vocational education, and an Industrial School was opened in Zeytinburnu in 1848, but it failed to become operational (Ergin, 1977: 627). The second attempt in this regard was made by Mithat Pasha, the governor of Danube. Mithat Pasha opened reformatories in Niš, Ruse and Sofia respectively, where primarily boys who were orphaned on the streets, or children who had one of their parents but were struggling to make ends meet, and children convicted of crimes were admitted. Children who were admitted without ethnic and religious discrimination were given literacy and vocational training according to their abilities. A charter was prepared for the reformatories, whose expenses were covered with the help of philanthropists, and in time they became institutions that provided vocational training to children with families. Reformatories were also opened for girls (Ferlibaş, 2013: 614-615). In the Ottoman Empire, which was trying to industrialize at this time, when positive results were obtained from these practices in the Danube province, the improvement of Industry School (Islah-ı Sanayi Mektebi) was established in Istanbul in 1867. In 1868, the Regulation on Industrial School was issued (Özalp, 1982: 142-158). The rationale for the establishment of the school (mekteb) indicated that due to the inadequacy of skilled professionals and artisans, who are the source of wealth and prosperity in the country, many goods have been coming from Europe for a long time. Therefore, it was stated that a school was established to provide both training and education in various professions and industries, aiming to serve as both a training ground and a factory in various craft and industrial fields. In addition to subjects such as reading, writing, calculus, catechism, and chemistry, the school began to teach nineteen branches of

art, including iron and metal, wood and other branches of art (Uyanık, 2004: 67). The 1868 Ordinance did not specify the degree of the industrial school, and there was not yet a grading system for educational institutions. Both boarding and non-boarding students were accepted. The fact that under 13 years of age, poor and orphaned children were prioritized for admission to the boarding section and that children who had committed crimes, artisan apprentices under the age of thirty, or children with families were admitted to reformatories upon payment of a certain fee (Özalp, 1982: 142-158) made the basic function of the schools somewhat unclear and confusing. In 1868, reformatories were opened in İzmir and Edirne, followed by Bursa, Bosnia, Trabzon, İşkodra, Kastamonu, and Erzurum in 1869, and Diyarbakır in 1870, as part of efforts to expand their presence.

For the first time in Turkish educational history, a system of grading was introduced in schools with the 1869 "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" (Regulation of Public Education). According to Article 51 of the regulation, various industrial schools, along with universities (darülfünun), teacher training schools (darülmualim), and female teacher training schools (darülmualimat), were classified as higher educational institutions. ("Maarif-i Umumiye Nizamnamesi", 1289: 184-219). In the regulation, there is no specific provision or program outlined for industrial schools (sanayi mektepleri) or reformatories (ıslahhaneler). The absence of any regulation concerning these institutions in the 1868 and 1869 regulations contributed to uncertainty regarding the status of existing industrial schools.

The institutions referred to by names such as Sanayihane, Mekteb-i Ulum-u Sanayi, and Islahhane Dairesi were renamed as "Industrial School" in 1885 (Uyanık, 2004: 59-83). Thus, over time, reformatories (ıslahhaneler) evolved towards acquiring the character of a school providing technical and vocational education. However, even with the adoption of the name "Industrial School," the previous nomenclature continued to be used in correspondence. Consequently, during the institutionalization process of these industrial schools where vocational and technical education was provided, uncertainty persisted regarding their classification and fundamental functions due to these different designations. As known, in modern state concepts, institutions have emerged to meet the basic needs of orphaned children such as shelter, food, clothing, and so on. These institutions have evolved separately from educational institutions, developing their own distinct institutional structures. However, in the context of Ottoman modernization, these art schools opened for industrial education also provided shelter services to orphaned children. Therefore, they have not yet developed into separate institutions distinct from education, like orphanages, exhibiting independent institutionalization.

Until 1894, industrial schools (sanayi mektepleri) went through a disorganized period. Children under the age of ten were admitted to these schools, and they were not allowed to engage in any kind of artistic education. In 1894, with the initiatives of Ebuzziya Tevfik, who indicated that the Istanbul Industrial School had become a refuge for orphans,

and the assignment of foreign experts, efforts were made to reform the school. However, significant changes in the curriculum and activities did not occur until 1908 (Semiz ve Kuş, 2004: 285). The reform of industrial schools during the reign of Abdülhamit II was not successful. Due to economic reasons, the necessary equipment could not be provided, and the existing budgets prevented the appointment of qualified managers, craftsmen, and instructors. In addition to economic reasons, the lack of trained personnel in the industrial sector led to the appointment of individuals such as retired soldiers and dismissed district administrators, who were unfamiliar with industry and education, to serve as directors of provincial industrial schools. This situation resulted in the theoretical education provided at these schools remaining at the primary education level. Due to the lack of new regulation on industrial schools until the Second Constitutional Monarchy period, there was no standardization in their administrative structure and education programs, and they differed from region to region (Yıldırım, 2012: 138). A modern technical and industrial education exceeding the basic education system could not be effectively established.

On the other hand, during the reign of Abdülhamid II, the Darüleytam Talimat-ı Esasiyesi (Orphanage Instructions), which can be seen as an attempt to differentiate between the art school that would provide industrial training and services for orphaned children, was issued in 1899. Although darüleytam means orphanage or home for orphans and initially meant a place of shelter for orphaned children, with the directive, darüleytams emerged as an institution that provided education, shelter, and other services. In this directive, industrial training for children in the darüleytam was also included, and a curriculum of lessons and arts was organized for both boys and girls. According to Article 15, children would not be allowed to leave the Darüleytam on their own before completing their education, and even after obtaining a certificate (şahadetname), they would not be permitted to avoid entering higher-level industrial schools (Özalp, 1982: 702-715). Although Darüleytams may evoke a function similar to industrial schools, they provided an experience that contributed to the development of institutions specifically focused on the housing and care of orphaned children in subsequent periods. In this sense, it can be seen as a step towards the separation of the industrial school and the institutionalization of orphaned children. Indeed, darüleytams were expanded in every province in 1914 with the initiatives of Minister of Education Ahmet Şükrü Bey (Özalp, 1982: 118-119). However, the education of orphaned children and the provision of shelter and other services were not yet separated from each other. In 1917, the General Directorate of Darüleytams Organization and Its Branches Law (Darüleytam Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatı ve Müteferriası Hakkında Kanun) was enacted, and in its fourth article, it was stated that education in "agriculture and various industries" would be provided. In the 9-article law, there is no information on the courses and classes to be taught in the darüleytams, but the sixth article states that regulations will be prepared on the administration of the darüleytams (Özalp, 1982: 118-119).

During the Second Constitutional Era, in 1909, efforts were made to organize the Istanbul Industrial School through the Istanbul Industrial School Regulation (Dersaadet Sanayi Mektebi Nizamnamesi) (Özalp, 1982: 428). In 1911, an attempt was made to introduce a standardization for industrial schools in the provinces through the organization called "Ticaret ve Nafia Nezareti Sanayi İdare-i Umumiyesi Vilayat Sanayi Mektepleri Tertibatı." This aimed to regulate the industrial schools in the provinces, with graduates being able to proceed to the higher-level Istanbul Industrial School, which was considered a more advanced institution. Although this organization was professionally prepared to structure the industrial schools according to the requirements of the time, political and economic difficulties prevented its widespread implementation in many schools (Yıldırım, 2012: 168).

Establishment of Sivas Reformatory

On March 31, 1868, during a meeting of the administrative council of Sivas province, it was observed that establishing a reformatory (ıslahhane) in Sivas, similar to those beneficially operating in the Danube province, was necessary. It was noted that the people of Sivas, who were once skilled in various crafts, had deteriorated over time due to several reasons. The existing artisans were unable to produce usable goods, and some items could not be manufactured due to a lack of skilled labour. This situation led to increased poverty, as expensive goods had to be imported from outside the region. In order to address both the existing situation and the need to train sufficient local industrial professionals to meet local demand, as well as to meet the needs of poor and orphaned children who roamed the streets engaging in improper behaviour and acquiring bad morals, it was deemed appropriate to establish a reformatory. For this purpose, it was decided to convert a useless inn, built on the outskirts of the city by Rüstem Pasha, into a reform institution after repairing it. The repair of the inn, the provision of supplies for the reformatory, and the salaries of officials and teachers for one year, along with clothing and food expenses, were covered by funds obtained from the surplus revenues of the municipal council, as well as contributions from philanthropists and wealthy individuals. In the administrative council of Sivas province, it was accepted to teach tailoring, shoemaking, and carpentry professions that the country needed the most in the first year at the Reformatory. This decision was notified to Istanbul with a letter from the governor's office. The governor reiterated the need for a reformatory to promote and advance trades and crafts, highlighting that Sivas's production and textile exports were insufficient even for local needs. Additionally, he emphasized that orphaned and poor children, due to a lack of attention to their education and upbringing, tended to develop worse morals as they grew older (BOA, MVL. 1057-29-3). In March 1868, a newspaper named "Sivas" was proposed to be published, and the provincial administration decided to allocate its surplus revenue to the reformatory. (BOA, MVL. 1057-27-1). According to the governor's report dated August 13, 1868, construction began on ten shops and a coffeehouse adjacent to the Taşhan, with the intention of gradually

developing the area into a bustling marketplace. Daily contributions are funding the construction. A clerk and attendant have been appointed to oversee the meals and drinks of the students continuing their education in science and industry; teachers were appointed for the purpose of instruction, and craftsmen for training and industry. So far, twenty-six children who were wandering the streets without guardians were registered and admitted to the reform institution. Three classes were opened to meet local needs, and notifications were sent to the leaders of non-Muslim communities regarding the sending of orphaned children to the reform institution (BOA, A.MKT.MHM. 419-12-2).

As of April 18, 1869, the number of students in the reform institution opened in Sivas has reached fifty. The needs of the institution were met, and this year ten new shops were built. Experts were appointed, and the children learning tailoring and shoemaking crafts quickly progressed in their skills. It was announced that as these children were trained, they would contribute to the development of the nation. Additionally, in Tokat, there were skilled craftsmen and tanners working not only with greasy leather but also with European-style buff leather and distinct types of leather. In Sivas, some older children from the reform institution were assigned to a tannery owned by a merchant near the institution, where they would produce goods and shoes for the military and police. A tannery company was established to sell the surplus production both within the country and abroad. Additionally, an experienced expert weaver skilled in weaving fabric for military uniforms, as well as traditional woollen cloths (aba) and rugs, was brought from Elazığ to begin teaching these crafts at the reformatory. Samples of the products made by the students in the previously initiated tailoring and shoemaking arts were prepared and sent by mail. It was reported that the officer's uniform would also be made here. For the time being, no other information or documents have been found in the archives regarding the Sivas Reformatory after this date.

According to the annuals of 1870, 1871, and 1872, the reformatory in Sivas had forty-five students and was staffed with a director, a teacher, a secretary, an attendant, a tailor, a shoemaker, and a weaver of shawls. From morning until 4 p.m., the students received instruction in the Quran, religious manuals, and matters of faith. After this, they received practical training under the supervision of their masters until evening ("Sivas Salnamesi" 1870: 85; 1871:93; 1872: 82). There is no information about Sivas Reformatory in the salnames after this date. There is no definite information on whether the Sivas Reformatory continued or not. An analogous situation was observed in the Adana Reformatory (Gönüllü, 2019: 184).

In addition, in 1894, in one of the correspondences regarding the loan to the municipality from the revenues of extinct waqfs allocated to the Sivas education fund in 1894, it was mentioned that some buildings that were previously built for the poor and orphans to learn education and industry were converted into industrial houses (BOA, MF.MKT. 208-2-3). While there is no explicit indication whether the reformatory was open or closed during this time, it can be inferred that the institution continued to exist, albeit not consistently, and might have experienced a period of neglect similar to others.

Opening of Sivas Industrial School

In January 1894, construction was started for the opening of an industrial school in Sivas (BOA, MF.MKT. 216-12-2). Subsequently, on February 25, 1894, the Sivas Education Commission made certain decisions regarding the establishment of an industrial school. According to the first and tenth articles, it was decided that the industrial school would be established and managed under the auspices of the Ministry of Education. A shop to be opened in the busiest street of the city would be rented out in the name of education to generate income for the administration of the school. The source of capital to be used in the shop, the presence of manufactured goods in the shop, the appointment of trustworthy individuals to manage the shop, the inspection of the shop by the education commission, the monitoring of markets in Sivas and Istanbul to procure necessary products through a written request (layiha), the assurance of goods from Istanbul through a reliable broker, the payment of shop rent and employee salaries from the income generated by the shop, monthly inspections of accounts, and the provision of a safe with two keys are among the regulations set forth (BOA, MF.MKT. 216-12-1). Before the opening of the industrial school in July 1894, the Ministry of Education asked the provincial administrative council to examine and report with its report on the administration style and form of the school, what kind of work it would do, how the students would be enrolled and admitted, what the estimated income from the shop opened for the school would be and whether the income would correspond to the expenses (BOA, MF.MKT. 216-12-3;4). However, before the official document (mazbata) arrived, in November 1894, a request was received from Sivas to transfer the building constructed for the Sivas Industrial School to the Sivas Military High School due to the inability to generate income and therefore not being able to open the industrial school. The military preparatory school building had been damaged in an earthquake and was not suitable for occupation. The Ministry reiterated its concerns from the earlier letter dated July 1894, regarding the management style and form of the school before its opening, the type of work it would undertake, the procedures for student registration and admissions, and the income and expenses related to the shop to be opened for the school. Without receiving a response to these inquiries, the Ministry opposed the transfer of the building to the Sivas Military High School. It was instructed that after these questions were answered, the reasons for and the separate values of both buildings should be specified and added accordingly for the transfer of the building. In September 1895, the governorship of Sivas wrote to the Ministry that the military school building was unusable and that the treasury was not available to build a new building. The governor's office further explained that since there was no difference between the cost of the military school building and the industrial school building, they should be exchanged, and that the military school building and its land, which had become rubble, should be transferred to the education department in order to be converted into an asset that would generate other income. The question was asked about how much expense would be required and what kind of revenue could be generated by constructing a new building on the site of the collapsed building and

land. Following extensive correspondence between the Sivas province, the Ministry of Education, and the Council of State on this matter, it was agreed in May 1896 to transfer the building to the military high school (BOA, MF.MKT. 216-12-5;12; BEO, 520-38969; BEO, 711-53321; BEO, 787-59002-5). As a result, Sivas Industrial School could not be opened.

On March 30, 1903, a new initiative was undertaken regarding this matter. Due to the excessively enormous size of a building under construction intended for the Gureba Hospital and considering that the current need was only for twenty-five beds, a decision was made to allocate a portion of the building as a darü's-sanayi (industrial school). The local governorship expressed that such an institution would enhance both material and spiritual resources beyond local assets. The building was constructed with the contributions of the local community, and it was planned to raise the necessary thousand liras through donations to address any shortcomings. For the administration of both institutions, it was planned to use the income from the sale of land in some parts of the city, the income of the mansions to be built with the price, the surplus income of the province and the income to be obtained from the sale of lottery tickets organised on behalf of the darü's-sanayi. It was even stated that the expected income was high since the sale of the tickets was not only in Sivas. Twenty boarders and between thirty- and fifty-day students would be admitted to this school for the time being, and it would have the capacity to accommodate twice as many students. For the time being, in Sivas, training and education would be provided in carpet weaving, carpentry, and various small tasks for which skilled experts were available. Depending on the demonstrated talent of the students, more beneficial crafts would be included in the school in the future (BOA, DH.MKT. 686-45-1).¹⁰ It can be inferred from the correspondence of the Sivas Forestry, Mining and Agriculture Department in April 1903 regarding the free provision of timber for the construction of the Gureba Hospital (hospital for the poor) and the Reformatory that it was the industrial school that was intended to be established (BOA, ŞD. 532-47). This is because the words industrial school and reformatory were still in use during this period. In fact, since there was no regulation on the subject, the Council of State decided to provide the timber required for the construction of such charitable institutions as gureba hospitals and reformatories free of charge. (BOA, İ.OM. 9-18). However, on April 14, 1903, the central administration inquired about whether the said industrial school building existed previously, its dimensions and size, capacity for accommodating students, how the expenses for rebuilding the school were covered if it was reconstructed, how ongoing expenses would be covered, the cost of lottery tickets, whether they were exclusive to the province or could also be sold in other provinces, and the curriculum that would be taught. They also questioned whether there were skilled artisans available in Sivas to teach industrial skills. Detailed answers were requested for all these inquiries. It was suggested that opening classes for carpet weaving and carpentry would not be beneficial since these were already available in other schools; instead, it was proposed to open a weaving industry class. Because the raw materials for wool and mohair fabrics were abundant in Sivas, teaching the weaving industry would ensure production and

consumption in the country and would be more beneficial. In addition to religious sciences and recitation, it was deemed necessary to teach students the sciences and sciences they would need in their commercial and industrial work, such as calculus (BOA, DH.MKT. 686-45-2). Although there was a desire to develop weaving in Sivas, only education in carpet weaving, carpentry, and tailoring was provided ("Sivas Salnamesi", 1907: 60). The course lists could not be found in the archive research; however, it was understood from some correspondence that a blacksmithing department was opened during the First World War (BOA, DH.UMVM. 79-2-1).

According to a letter written on September 1, 1903, a magnificent arts and agriculture exhibition was held in the Hamidiye Industrial School building constructed in Sivas, and this exhibition was highly esteemed, with the public actively participating in its opening (BOA, Y.PRK.UM. 66-75). A seven-hundred-meter-long street was constructed from the government building to the Sivas Industrial School for the exhibition (Asan, 2021: 234). From these statements, it is understood that the school was established, although information about the teachers, students, and courses of the school has not been found in archive searches at this time. Similarly, in a report dated September 19, 1904, sent from the Sivas governorate to the central administration, it was stated that among the buildings constructed in Sivas, materials from the Hamidiye Industrial School building, named after the sultan, were used, and sixty new shops were also built adjacent to this school (BOA, Y.PRK.UM. 71-10). On September 25, 1904, permission was requested from the Ministry of Finance to make payments for the shops constructed with public contributions for the industrial school (BOA, DH.MKT. 899-2). In the 1907 annual, it is mentioned that the building was left unfinished and abandoned before, but it was completed with the initiatives of Governor Reşit Akif Pasha and the school was opened. After the end of the exhibition, the building was converted into a school for orphans, which was its "original purpose". Bedding, clothing, educational supplies, and other requirements of the art branches were provided perfectly, and orphaned children were provided with food and shelter and started their education ("Sivas Salnamesi", 1907: 208; 240). The use of terms like "darü's-sanayi" and "hamidiye industrial school" alongside "orphan school" in the annual suggests that these schools were no different from the reformatories established in the Tuna province, which were first opened and spread to provide care, shelter, and education for orphaned children. The building was constructed in a place called Kabak Yazısı in Sivas. A road was built from there to the city, and gardens were established, leading to its development. New revenue sources were considered for the school. Efforts were made to develop the cold thermal spring located one and a half hours away from Sivas and the hot thermal spring located five hours away into an excellent spa that would generate income for both the Gureba Hospital and the industrial school ("Sivas Salnamesi", 1907: 242).

The school was put into operation and on April 9, 1906, the Ministry of the Interior decided that the uniforms of 5 second-class, 33 third-class commissioners, and 149 police officers in the province would be manufactured at the Sivas Industrial School through a

tender for a certain fee. 187 sets of jackets and trousers and 38 commissioner and 149 police capes and 187 fesese with tassels were tendered under certain conditions for the 5 second-class and 33 third-class commissioners and 149 police officers to be manufactured in the central province, districts, and sub-districts. The tender conditions were prepared on December 10, 1905. It was stated that if the requested clothes do not comply with the sample and size and are not delivered within the specified period, they will be returned, and the other party will not be able to file a lawsuit for damages. It was also stated that if the clothes are not delivered within the specified period, the price difference that will arise according to the market price will be collected from the other party. The cost of the delivered clothes will be covered by the Sivas treasury. The tender was awarded to the Sivas Industrial School on January 6, 1906. The decision was notified to the Ministry of the Interior (BOA, DH.TMIK.S. 62-44.)

It is evident from the correspondence regarding the transfer of funds between budget items that the construction costs of the school were covered during the Balkan and World War I years. In the 1914 and 1916 provincial special budgets, funds were reallocated between budget items for the construction of the Sivas Industrial School (BOA, DH.UMVM. 22-16; DH.UMVM. 22-11). In 1917, bread was obtained from military bakeries for school students and staff (BOA, DH.UMVM. 22-18).

Teachers and Other Staff of Sivas Industrial School

While not much could be found about the teachers of Sivas Industrial School during the archive scan, according to the 1907 yearbook, the following were appointed: Principal Hikmet Bey, Deputy Principal Ahmet Cevdet Bey, Treasurer Ahmet Efendi, Chief Clerk Nuri Efendi, Clerk Ahmet Efendi, Carpenter and Shoe and Tailor Shops Officer Mahmut Efendi, Shoemaker Master Ali Efendi, Carpenter Master Dikran Ağa, Tailor Shop Master Vahan Ağa ("Sivas Salnamesi", 1907: 60).

In addition to the names mentioned above, other names were encountered from the Sivas Industrial School who were called to arms due to mobilization during World War I. There were some difficulties in the payment of the salaries of the industrial schoolteachers whose "aidat-ı tekaüdiye" (retirement deduction) was not cut while they were in military service. Kazım Bey, a teacher at the Sivas Industrial School, was conscripted due to mobilization and stated that his pension contribution was not deducted from his salary. However, despite the decree dated September 6, 1914, which stipulated that officials conscripted into military service should receive their salaries from the special administration budget regardless of whether they paid the pension contribution, there was hesitation in Sivas regarding the payment of his salary, despite the communication from the Council of State (Şura-yı Devlet) dated December 27, 1914, ensuring that they would receive their salaries according to the law of September 6, 1914. Since Kazım Bey was called to arms before the announcement of the Council of State, the hesitation in Sivas was reported to the Ministry of Interior and Kazım Bey requested that the Ministry be notified to pay his salary.

The Ministry stated that if he resigned and his teaching position was terminated and no one was appointed as his permanent replacement, his salary would be paid. However, if someone were appointed in his place, it was stated that he would be paid his salary for the period between his successor's starting date and his starting date. It was ordered that the date of his being called to arms and the starting date of his successor should be reported (BOA, DH.UMVM. 135-41-1). Indeed, the date of his being called to arms and the starting date of his successor were reported to the Ministry. However, since Kazım Bey had resigned and appointing someone else in his place would cause hardship, he was appointed to another position equivalent to his previous one (BOA, DH.UMVM. 139-49-2;3). Similarly, Ömer Efendi, the teacher of religious sciences at the Sivas Industrial School, was also called to arms and there were hesitations in paying his salary. In such cases, it was decided that if a substitute was appointed with a lower salary or if his colleagues performed this task, the salary should be paid to provide for the livelihood of his family. This decision was communicated to Sivas (BOA, DH.UMVM. 9-39).

Students of Sivas Industrial School

A list of students from the Sivas Sanayi Mektebi could not be found during archival research. However, correspondence has been found about some students due to several reasons. In September 1913, Abdullah Mehmet from Malatya applied for admission to the Sivas Sanayi Mektebi, stating that he was close to Malatya and an orphan. However, he was not registered and accepted due to the school's budget constraints and the lack of a dormitory bed (BOA, DH.İD. 190-6-1). The economic conditions of the period affected the school's admission of students.

Correspondence has also been found due to the Balkan and First World Wars. Three students who were students at the Sivas Industrial School and went to the Istanbul Industrial School applied to the Ministry of Interior in July 1915 with a petition to return to their homelands due to the state of emergency and the closure of their schools. Stating that they were orphans and in an inconvenient situation, they requested that their travel expenses be covered to return to Sivas, as did their counterparts. Regarding the matter, letters were written to the relevant authorities for covering the travel expenses through an allowance or another arrangement, and it was decided that these expenses would be covered from the provincial special budget. (BOA, DH.UMVM. 78-12).

On August 15, 1915, the Ministry of Interior issued a general order to the provinces where Industrial Schools were located. This order mentioned that due to the Balkan Wars, migrant children arriving in Istanbul were wandering the streets in destitution. It was stated that thirty percent of the children enrolled in schools that year would be from these migrant children and orphans. Accordingly, the provinces with Industrial Schools were requested to report how many students they would accept (BOA, DH.UMVM. 78-14-3). It was reported that Sivas would accept 100 students (BOA, DH.UMVM. 78-14-25).

During the First World War, on February 13, 1916, it was decided that four students from the blacksmithing department of the Sivas Industrial School, whose names were not provided, would be sent to Europe to further their skills in this trade. The Sivas governorate inquired with the central authorities about which school in Europe would be suitable for them to attend and what the admission requirements were. The matter was referred to the Ministry of Commerce and Agriculture, which recommended that they be sent to a school or workshop in Germany or Hungary. After examining the students who were to be sent to Europe to determine whether their bodies were suitable for blacksmithing, the Ministry of War decided to send them to Europe for employment in military institutions. They were examined and found to be suitable. However, later, the Ministry of War decided not to send these students to Europe for a reason that was not explained, and it was stated that if the students were allowed to be sent to Europe privately, their monthly salaries would be paid after communicating with the military institutions (BOA, DH.UMVM. 79-2). On April 28, 1919, the Sivas Governor's Office requested information about the status of Ahmet, son of Yusuf, who was in Berlin, following a petition filed by his family due to their inability to reach him. However, no information has been found so far regarding the response provided (BOA, HR.SYS. 2653-9).

Mehmet Hayri, a second-year student of the Sivas Industrial School's blacksmith department, received a certificate of approval declaring his degree of education for his admission to the Istanbul Industrial School and travelled to Istanbul. The situation was reported by the governor's office to the Ministry of Interior on June 30, 1916 (BOA, DH.UMVM. 78-20).

During the First World War, Erzurum and Trabzon were occupied. For this reason, on March 20, 1916, the governorship of Sivas asked for aid from the general budget to Sivas in order to provide food for the students, stating that the administration of the school was becoming difficult due to the increase in the number of students coming to Sivas Industrial School from Erzurum and Trabzon industrial schools (BOA, DH.UMVM. 143-30). Since the needs of the students coming from Erzurum and Trabzon were met from the Industrial School section of the Sivas special budget, the existing budget section was increased as a result of the correspondence made (BOA, DH.UMVM. 144-15).

Conclusion

In an effort to prevent its collapse and acquire European science and technology, the Ottoman Empire pursued both industrialization and educational reforms. During this period of war and territorial losses, the care and education of orphaned children became a pressing social issue. The Ottoman Empire went beyond establishing educational institutions called "mektep (school)" and addressed the education of orphaned children from the outset, including their accommodation and care. It established various institutions and conducted a kind of experiment in this regard. The first of these were the reformatories opened by the Tuna governor, where the

care and education of the children were considered together. These children were particularly directed towards technical and vocational education, receiving industrial education, as it was called at the time, in an effort to train technical personnel for industrialization. Over time, they were known by various names such as sanayihane (factory), mekteb-i ulum-ı sanayi (school of industrial sciences), sanayi mektebi (industrial school), darü'-sanayi (industrial house), ıslahhane (reformatory), and yetim mektebi (orphanage). These schools, which had gone through a period of neglect until 1894, had become a refuge for orphans. With the regulations of 1909 and 1911, an attempt was made to standardize the provincial industrial schools, but they could not reach the desired level due to wars, economic difficulties, and a shortage of qualified personnel. A reformatory was also opened in Sivas in 1868, but the absence of any information or documents after 1872 suggests that the school was closed. In 1894, the attempt to establish an industrial school in Sivas did not materialize due to economic reasons. Instead, the building intended for the school was transferred to the Sivas Military Junior High School, which had suffered damage from an earthquake. In 1903, another attempt was made to open the school, and in correspondence related to its opening, besides terms like "reform school," "industrial school," and "industrial institute," the term "orphan school" was used in the annual report. The reason for this situation is the failure to implement regulations related to industrial schools. As Ebuzziya Tefvik said, most likely, the opening of the school, which had become a refuge for orphaned children in Sivas, did not take place. During the same period, the establishment of "darüleytam" institutions in 1899, aimed at combining the education and care of orphaned children, also addressed the same issue. Although industrial schools and "darüleytams" may seem to serve a similar function as institutions, the desire to establish a separate institution specifically designated as a "yetimler evi" (orphanage) indicates an intention to rescue the Industrial School from being solely a refuge for orphans. However, the fact that Sivas Industrial School, which opened in 1903, is referred to as an orphan school in the annuals shows that the same understanding did not yet change. This view prevented the industrial schools from transforming into middle or upper-level schools where modern technical education was provided. In 1909, with the Regulations of the Dersaadet Industrial School and the Arrangement of 1911, the provincial industrial schools aimed to be transformed into institutions providing a modern technical education. The Istanbul Industrial School was targeted to be elevated into a higher-level institution compared to the middle-level provincial industrial schools.

Despite these efforts, the desired outcomes could not be achieved due to war, economic difficulties, and staff shortages. The Sivas Industrial School was also affected by the conditions of the time. Refugee or orphaned children coming from territories lost due to wars continued their education there, making it challenging to meet their needs. Nevertheless, the government provided economic assistance to the Sivas Industrial School.

Support and Appreciation Statement: No external funding was used to support this research.

Conflict of Interest Statement: I declare there is no conflict of interest.

References

- Asan, H. (2022). Osmanlı mahalli fuarcılığı üzerine bir kesit: Sivas hamidiye sınaat ve ziraat sergisi. <http://doi.org/10.16947/fsmia.957075>
- Aslan, H. (2015). Ahîlik teşkilatı'nın sosyo-iktisadî yapısı ve örneklik değeri. *Akademik Bakış Dergisi*, (49), 248 – 271. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383019>
- BOA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). A.MKT.MHM, Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı. 419-12-2.
- BOA, DH.İD, Dahiliye İdare. 190-6-1.
- BOA, DH.MKT, Dahiliye Mektubi Kalemi. 686-45.
- BOA, DH.MKT, Dahiliye Mektubi Kalemi. 899-2.
- BOA, DH.TMIK.S, Dahiliye Muamelat. 62-44.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 79-2.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 22-16.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 22-11.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 135-41.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 139-49-2.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 78-12.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 78-20.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 143-30.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 22-18.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 9-39.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 78-14.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 79-2.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 144-15.
- BOA, HR.SYS, Hariciye Siyasi. 2653-9.
- BOA, İ.DH, İrade Dahiliye. 591-41128.
- BOA, İ.OM, İrade Orman ve Maadin. 9-18.
- BOA, MF.MKT, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi. 208-2-3.
- BOA, MF.MKT, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi. 216-12.
- BOA, MF.MKT, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi. 216-12.
- BOA, MV, Meclis-i Vükela Mazbataları. 1057-29-3.
- BOA, MVL, Meclis-i Vala. 1057-27-1.
- BOA, BEO, Bab-ı Ali Evrak Odası. 520-38969.
- BOA, BEO, Bab-ı Ali Evrak Odası. 711-53321.
- BOA, BEO, Bab-ı Ali Evrak Odası. 787-59002-5.
- BOA, ŞD, Şura-yı Devlet. 532-47.
- BOA, Y.PRK.UM, Yıldız Umumi. 66-75.
- BOA, Y.PRK.UM, Yıldız Umumi. 71-10.

- Eldem, E. (1994). Osmanlı imparatorluğu'nun iktisadi şartları hakkında bir tetkik. TTK.
- Erdem, E. (2016). Sanayi devriminin ardından Osmanlı sanayileşme hamleleri: sanayi politikalarının dinamikleri ve zafiyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (48), 17-44. http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi48/ERUJFEAS_Jul2016_17to44.pdf
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*, cilt 1, 2. Eser.
- Ferlibaş, M.F. (2013). Bir sosyal sorumluluk projesi: Tuna vilayeti ıslahhaneleri. Erişim (31.11.2023) <https://doi.org/10.37879/belleten.2013.573>
- Gönüllü, A.R. (2019). Sultan II. Abdülhamid'in bir yadigârı: Adana hamidiye sanayi mektebi. Erişim (07.12.2023): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/763467>
- Mahmut Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi. (2001). Maârif-i umûmiye nezâreti tarihçe-i teşkilât ve icrââtı –XIX. asır Osmanlı maârif tarihi. (Haz. T. Kayaoğlu). Yeni Türkiye.
- Maarif-i Umumiye Nizamnamesi. (1292/1875). Düstur, Cilt 2, s. 184-201. Matbaa-i Amire.
- Ortaylı, İ. (1978). Osmanlı imparatorluğunda sanayileşme anlayışına bir örnek: "ıslah-ı sanayi komisyonu". *ODTÜ Gelişme Dergisi*. Özel sayı. s.123-126.
- Özalp, R. (1982). Milli eğitimle ilgili mevzuat (1857-1923). MEB.
- Semiz, Y. ve Kuş, R. (2004). Osmanlı'da mesleki teknik eğitim İstanbul sanayi mektebi (1869-1930). Erişim (7.12.2023): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258123>
- Salname-i Vilayet-i Sivas. (1287/1870). Vilayet Matbaası.
- Salname-i Vilayet-i Sivas. (1288/1871). Vilayet Matbaası.
- Salname-i Vilayet-i Sivas. (1289/1872). Vilayet Matbaası.
- Salname-i Vilayet-i Sivas. (1325/1907). Vilayet Matbaası.
- Şener, S. (2007). Osmanlı sanayileşme süreci ve bu süreçte özel girişimin rolü. Erişim (31.11.2023): <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/5486/9.3%2520%25C5%259Fener.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Tarih Çevirme Kılavuzu. Türk tarih kurumu. Erişim (30 Ekim 2023): <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>
- Tüzün, N. (2018). Osmanlı'da lonca teşkilatlarına toplu bir bakış. Erişim (5.12.2023): <https://diyalektolog.com/DergiTamDetay.aspx?ID=213;>
- Uğur, A. ve Karabulut, R. (2022). Osmanlı'da dış borçlar ve tasnifi (1854-1914). Erişim (31.11.2023): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1828283>
- Uyanık, E. (2004). Bir belge bir Osmanlı sosyal kalkınma projesi olarak ıslahhâneler, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 13, S. 4, s.59-83
- Yanardağ, A. (2016). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e medreselerin ıslahı tartışmasından eğitim birliğine. Erişim (30.11.2023): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/261331>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin.
- Yıldırım, M.A. (2012). II. Meşrutiyet Devrinde Vilayet Sanayi Mekteplerini Yeniden Yapılandırma Girişimleri: Vilâyât Sanayi Mektepleri Tertibatı. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000524
- Yılmaz, F. (1996). Devlet borçlanması ve Osmanlıdan Cumhuriyete Dış Borçlar. Birleşik.

Osmanlı sanayileşme çalışmalarının eğitime yansımaları: Sivas İslahhanesi'nden Sanayi Mektebi'ne

Ayşe YANARDAĞ

ORCID: 0000-0002-5636-3500, E-posta: ayanardag@cumhuriyet.edu.tr

Kurum: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ve Edebiyat Fakültesi, ROR ID: <https://ror.org/04f81fm77>

Öz

Avrupa'da Reform, Rönesans, Aydınlanma süreçleri sonunda bilimsel ve teknik gelişmeler ortaya çıkmıştır. Teknik gelişmeler sanayileşmeye, sanayileşme de siyasi, askeri, ekonomik üstünlüğe yol açmıştır. Bu üstünlük ile Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı izlediği, siyasi, askeri, ekonomik politikalar Osmanlı'nın dağılma sebepleri arasında yer almıştır. Sanayileşmiş ülkelerin ürünleri Osmanlı pazarlarına girmiş, böylece mevcut ilkel düzeydeki yerli üretim azalmaya başlamıştır. Ülke ihtiyaçlarının dışardan Avrupa'nın sanayi ürünleri ile karşılanması ithalatın artmasına ve cari açığa yani ithalat ve ihracat dengesinin bozulmasına ve Osmanlı'nın borçlanmasına sebep olmuştur. Artan ithalat ve borçlanma da giderek Osmanlı'nın siyasi hâkimiyetine zarar vermiştir. Ancak Osmanlı askeri ve sivil aydınları Tanzimat Fermanından sonra devleti kurtarmak için hemen her alanda yenilikler yapmaya başlamışlardır. Bilimsel, teknolojik ve sanayileşme süreçlerinin gerisinde kalmanın siyasi, askeri, ekonomik yıkım getirdiğini gören Osmanlı, sanayileşme politikaları geliştirmeye çalışmış, kâğıt, ispirto, iplik, deri ve kundura gibi bazı fabrikalar kurmuştur. Diğer yandan bu dönemde savaşlarda öksüz ve yetim çocukların artması üzerine Tuna valisi Mithat Paşa'nın bu çocukların barınma ve eğitimi için kurduğu ıslahhaneler hem sanayileşme hem de eğitimde yenileşme çalışmalarını yansıtmaktadır. Bu ıslahhaneler örnek teşkil etmiş ve Osmanlı'da yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise ıslahhaneler sanayi mektebi adını almaya başlamıştır. Sanayi mekteplerinde çağın bilim ve teknolojisi öğretilmeye ve sanayi için teknik eleman yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Sivas'ta da önce ıslahhane daha sonra sanayi mektebi açılmıştır. Osmanlı'nın sanayileşme ve eğitim politikalarının Sivas'a yansımaları olarak Osmanlı'nın zor dönemlerinde kurulan ıslahhane ve sanayi mektebi hakkında arşiv belgelerine bazı bilgiler yansımıştır. Bu çalışmada eğitim tarihinde bir boşluk olarak görülen Sivas İslahhanesi'nden Sanayi Mektebi'ne gidiş süreci arşiv belgelerine dayalı olarak incelenmiştir. Sebep sonuç ilişkisi içinde incelenen arşiv belgeleri dışında çalışmada çeşitli telif eserler kullanılmıştır. Çalışma ile Türk eğitim tarihi literatürüne katkıda bulunmak ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kalan mirasın küçük bir kısmını aydınlatmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslahhane, sanayi mektebi, Sivas, eğitim

Giriş

İlk varoluşundan beri insanların vahşi doğada verdiği yaşam mücadelesinde doğanın denetime alınması, doğaya egemen olunması isteği teknolojinin gelişmesine teknolojinin gelişmesi de insanlar arası ilişkilerin değişmesine sebep olmuştur (Kongar, 2006:23). Doğaya hâkim olma ve yaşam mücadelesi daha önce bilinmeyen yeni bilgi, beceri ve yöntemleri ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda insanlık tarihi belki de bilgi ve becerilerin gelişmesinin tarihidir denilebilir. Nitekim Avrupa'da Rönesans, Reform, coğrafi keşifler, aydınlanma süreci ile bilimsel ve teknik gelişmeler hızlanmıştır. Bu gelişmelerin neticesi olarak 18. yüzyılın son çeyreğinde başlayan sanayi inkılabı 19. yüzyılda tüm dünyayı sosyal, siyasal, kültürel, iktisadi, mali, psikolojik, askeri her alanda değiştirmeye başlamıştır. Bu değişim zorunlu ve kaçınılmaz bir hale gelmiş ancak bazı toplumlar için olumlu bazı toplumlar için olumsuz gerçekleşmiştir. Zira teknik ve bilimsel üstünlüğü ele geçiren Avrupa doğaya hâkim olmak isteğinin ötesine geçmiş, bütün dünyaya ve yeryüzündeki bütün insanlara egemen olma yarış ve arayışına girmiştir. Bu egemen olma yarışında sanayileşen Avrupa kitlesel üretime başlamıştır. Sanayileşme ile kurulan fabrikaların kitlesel üretime devam etmesi için ortaya çıkan hammadde ve pazar ihtiyacı yeryüzünde acımasız bir sömürgeciliğe yol açmıştır. Sanayileşmede geç kalan toplumlar Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetlerinin konusu haline gelmiş, siyasi, askeri rekabeti hızlandırmıştır.

Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri Osmanlı Devleti'ne de yansımıştır. Osmanlı coğrafyası sanayileşmiş ülkeler tarafından bir hammadde ve pazar kaynağı olarak görülmüştür. Buna karşılık Osmanlı sanayileşmenin önemini fark etmemiş değildir. Sanayi alanındaki yeniliklere aslında III. Selim ve II. Mahmut döneminde başlamış, Avrupa sanayi tekniği Osmanlı'ya aktarılmaya çalışmıştır. Top, gülle, barut ve mayın imali, madencilik, saat yapımı ve başka alanlarda sanayi tesisleri genellikle devlet girişimi olarak ortaya çıkmıştır (Şener, 2007: 59). Ancak Avrupa ürünlerinin Osmanlı topraklarına girmesine engel olacak bir sanayileşme gerçekleştirilememiştir. Üstelik İngiltere ile yapılan 1838 Balta Limanı Ticaret Anlaşması'ndan sonra Osmanlı kendi gümrükleri üzerindeki denetimini kaybetmiş, Avrupa'nın pazar ve hammadde kaynağı haline gelmiştir. Osmanlı ihracatında bazı ürünler üzerindeki tekelin kaldırılması ve düşük gümrük uygulamaları içeren bu tür anlaşmalarla eski sınırlı kapitülasyonların kapsamı genişlemiştir. Yerli üreticinin faydalanamadığı ayrıcalıklar sayesinde daha ucuz bir şekilde Osmanlı pazarlarını ele geçiren Avrupa ürünleri karşısında yerli üretim rekabet edememiş, yerli üretim azalmış, işsizlik artmıştır (Eşiyok, 2010: 88). Yerli üretimin azalması ithalatın artıp ihracatın azalmasına, cari açığa sebep olmuş ve iktisadi bozulma artmıştır (Uğur & Karabulut, 2022: 19). Üretimin ve gümrük gelirlerinin azalması nedeniyle Kırım Harbi sırasında Osmanlı borçlanmaya gitmek zorunda kalmış, kısa sürede iktisadi iflasa sürüklenerek 1876'da borçlarını ödeyemez hale gelmiştir. Alacaklı devletlerle görüşmeler neticesinde 1881'de

Osmanlı gelir kaynaklarının borçları karşılığında yabancı devletlerin kontrolüne veren Duyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştur (Yılmaz, 1996: 54-55).

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı boş durmamış, borçlarını henüz ödeyemediği 1863-1865 yıllarında İslah-ı Sanayi Komisyonu kurulmuştur (Ortaylı, 1978: 123-126). Büyük Reşit Paşa'nın girişimleriyle kurulan İslah-ı Sanayi Encümeni büyük sanayi tesisleri kurulması, gümrüklerin yükseltilmesi, sanayi mektepleri kurulması, sergiler açılması gibi tekliflerde bulunmuştur. Bunların bir kısmı hayata geçirilmeye çalışılmış, mektepler, sergiler açılmış, şirketler kurulmaya çalışılmıştır. Sanayiye teşvik amacıyla fabrika kuracaklara gümrük ve vergi muafiyetleri verilmiştir. Ancak gümrüklerin yükseltilmesi Balta Limanı Ticaret Anlaşmaları gibi anlaşmalar sebebiyle, büyük sanayi girişimleri ise yeterli şartlar olmadığından kâğıt üzerinde kalmıştır (Eldem, 1994: 59). Bununla birlikte Avrupa'nın bilim ve teknolojisini almak isteyen Osmanlı kâğıt, ispirto, iplik, deri ve kundura gibi bazı sanayi müesseseleri kurmuştur (Erdem, 2016: 22). İstenilen seviyede olmasa da devlet ve özel teşebbüs yoluyla sanayileşme çabaları devam etmiştir (Eldem, 1994: 62). Yerli üretimi arttırıp dış bağımlılığı ortadan kaldırmak ve böylece devleti kurtarmak çalışmaları devletin yıkılışına kadar devam etmiştir. Sanayileşme çalışmalarında eğitimin önemi de anlaşılmış, Osmanlı sanayi tesisleri kurmaya çalışırken eş zamanlı olarak Avrupa bilim ve tekniğini almak için mektep adı verdiği yeni kurumlar kurmuştur. Sanayileşmenin bir parçası olarak eğitimde çeşitli arayış ve deneyimlere girişmiştir. Bu arayış ve denemelerin ilki ve sosyal bir hizmet olan ıslahhaneler daha sonra sanayi mekteplerine dönüşmüştür.

Osmanlı ıslahhaneleri yaygınlaştırmıştır. Bu çalışmada Sivas'ta da açılan ıslahhanenin sanayi mektebine dönüşme süreci incelenmiştir. Çalışmada genel olarak Osmanlı'nın sanayileşme isteğinin eğitime nasıl yansıdığına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Özel olarak bu sürecin Sivas'ta nasıl gerçekleştiği ortaya konulmak istenilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Öncelikle Türk eğitim tarihi ile ilgili bu çalışmada Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kalan eğitim mirasının bir kısmı açıklanmak istenmiş olup Osmanlı'nın son döneminde Sivas'ta açılan ıslahhane ve sanayi mektebi süreci çalışmanın deseninin oluşturmuştur. Bu çalışma Osmanlı sanayileşme çalışmasının taşrada eğitime yansımaları anlamına da gelmektedir. Çalışmanın konusu olan Sivas İslahhanesi ve Sanayi Mektebi'ne dair elde edilen bilgiler nitel araştırma yöntemi ile elde edilmiştir. Nitel araştırma doküman analizine dayanıp sosyal bilimlerde olay ve olguların ölçülebilir özellikleri yerine "nasıl ve niçin" gibi sorularla açıklamaya çalışır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 37-41). Çalışma yazılı belgelere dayalı olarak hazırlandığından etik kurul onayına gerek duyulmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada kullanılan yazılı belge ve bilgiler Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA, Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Salnameler ve çeşitli telif eserlerden elde edilmiştir. Arşiv taramasında bulunan Osmanlıca olan yazışmalar önce günümüz alfabesine transkript edilmiştir. Transkript edilen belgeler kronolojik olarak tasnif edilmiştir. İSAM (İslami Araştırmalar Merkezi) kütüphanesinden digital olarak elde edilen Osmanlıca salnameler için de aynı uygulama yapılmıştır. Gerek arşiv belgeleri, salnameler gerekse telif eserler bilimsel araştırma kurallarına ve ilkelerine uygun olarak kullanılmıştır. Bu çalışma arşiv belgeleri, salnameler ve çeşitli telif eserlere dayalı olarak yapılmış olup etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Verilerin Analizi

Elde edilen yazılı bütün malzeme nitel araştırma yöntemine uygun olarak nasıl ve niçin sorularına tabi tutulmuştur. Bu sorgulamada kronolojik sıralamaya dikkat edilirken sebep sonuç ilişkisi kurulmuştur. Bu bağlamda Sivas'ta açılan ıslahhane ihtiyacının sebepleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla genellikle telif eserlerden yararlanılarak ve bilimsel ahlak ilkelerine dayanılarak Osmanlı'da ilk Tuna vilayetinde kurulan ve yaygınlaştırılan ıslahhanelerin sanayi mektebine dönüşmesine alt başlık olarak kısa bir yer verilmiştir. Osmanlı'nın bu genel şartlarının Sivas'a yansımaları anlamına gelen Sivas Islahhanesi'nin ve Sanayi Mektebi'nin kuruluşu alt başlıklarda arşiv belgelerine dayalı olarak açıklanmıştır. Arşiv belgelerindeki hicri ve rumi tarihler Türk Tarih Kurumunun tarih çevirme kılavuzuna göre miladi tarihe çevrilmiştir ("Tarih Çevirme Kılavuzu", 2024).

Bulgular

Osmanlı'da Islahhaneler ve Sanayi Mektepleri

Avrupa'nın bilimsel ve teknik üstünlüğü karşısında devleti kurtarmak için sanayileşme çalışmaları Tanzimat döneminde devam ederken diğer taraftan başka alanlarda da yenileşmeye çalışılmıştır. Bilimsel ve teknik gelişmeleri yakalamak için eğitime özel bir önem verilmiştir. Mevcut geleneksel sıbyan mektebi (Mahmut Cevat, 2001: 214-219) ve medreselerde (Yanardağ, 2016: 540) yenilik yapılması gerektiği sıklıkla dile getirilmiştir. Dağılma sürecinde olan Devleti kurtaracak kuşakları yetiştirmek amacıyla geleneksel medrese ve sıbyan mektebi sistemi dışında eğitimde yeni arayışlar başlamıştır. Ulemanın tepkisi nedeniyle ıslah edilmesi mümkün olmayan geleneksel eğitim kurumlarının yerine deneme amaçlı numune (örnek) mekteplerde usul-ı cedit (yeni usul) üzere yapılan eğitimden olumlu sonuçlar alınmıştır. Usul-ı cedit yeni bir eğitim anlayışı ve ders programı anlamına gelip Osmanlı eğitim yoluyla Avrupa'nın bilim ve teknolojisini elde etmek istemiştir. Yeni usulün faydaları görülünce Osmanlı yeni usul üzere eğitim veren okullar açmış ve bunları mektep olarak isimlendirmiştir (Ergin, 1977: 465).

Benzer bir durum meslek eğitimi için de ortaya çıkmıştır. Osmanlı'da esnaf teşkilatları olan lonca sistemi içerisinde gerçekleştirilen mesleki ve teknik eğitim Avrupa'daki gelişmeler nedeniyle yetersiz kalmıştır (Tüzüm, 2018: 236; Arslan, 2015: 258). Meslek eğitiminde bazı girişimlerde bulunulmuş, 1848'de Zeytinburnu'nda bir Sanayi Mektebi açılmış, fakat faaliyete geçememiştir (Ergin, 1977: 627). Bu konuda ikinci girişim Tuna valisi Mithat Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Mithat Paşa sırasıyla Niş, Rusçuk ve Sofya'da açtığı ıslahhanelere öncelikle sokaklarda kimsesiz kalmış erkek çocuklar ya da anne veya babasından biri olsa da geçim sıkıntısı çeken çocuklar ile suç işlemiş hüküm giymiş çocuklar alınmıştır. Etnik ve dini ayırım yapılmadan alınan çocuklara okuma yazma ve yeteneklerine göre meslek eğitimi verilmiştir. Hayırseverlerin yardımlarıyla masrafları karşılanan ıslahhaneler için nizamname hazırlanmış, zamanla ailesi olan çocuklara da meslek eğitimi veren kurumlar haline gelmişlerdir. Ayrıca kız çocukları için de ıslahhaneler açılmaya başlamıştır (Ferlibaş, 2013: 614-615). Bu sıralarda sanayileşmeye çalışan Osmanlı'da Tuna vilayetindeki bu uygulamalardan olumlu sonuçlar alınınca 1867'de İstanbul'da İslah-ı Sanayi Mektebi kurulmuştur. 1868'de Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi çıkarılmıştır (Özalp, 1982: 142-158). Mektebin kuruluş gerekçesinde memlekette servet ve mamuriyetin kaynağı olan meslek ve sanayi erbabının yetersizliği sebebiyle uzun zamandan beri birçok şeyin Avrupa'dan geldiği belirtilerek çeşitli meslek ve sanayi dallarında hem talim ve terbiye hem de fabrika olmak üzere bir mektep kurulduğu ifade edilmiştir. Mektepte okuma, yazma, hesap, ilmihal, kimya gibi dersler dışında demir ve madeni eşya, ahşap ve başka sanat dalları olmak üzere 19 sanat dalı öğretilmeye başlamıştır (Uyanık, 2004: 67). 1868 Nizamnamesinden sanayi mektebinin hangi derecede olduğu ifade edilmemiş, henüz eğitim kurumlarında bir derecelendirme yapılmamıştır. Hem yatılı hem de yatılı olmayan öğrenci kabul edilmiştir. 13 yaşından küçük fakir ve kimsesiz çocukların yatılı kısmına kabul edilmesine öncelik verilmesi, suç işlemiş çocukların, otuz yaşın altındaki esnaf çıraklarının ya da ailesi olan çocukların belirli bir bedel ödeyerek ıslahhanelere kabul edilmesi (Özalp, 1982: 142-158) okulların temel işlevini biraz da belirsiz ve karışık hale getirmiştir. 1868'de İzmir ve Edirne, 1869'da Bursa, Bosna, Trabzon, İskodra, Kastamonu, Erzurum, 1870'te Diyarbakır ıslahhaneleri açılarak yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

Türk eğitim tarihinde ilk kez 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile mekteplerde bir derecelendirmeye gidilmiştir. Nizamnamenin elli birinci maddesinde darülfünun, darülmualim ve darülmualimat ile birlikte çeşitli sanayi mektepleri yüksek mektepler arasında kabul edilmiştir ("Maarif-i Umumiye Nizamnamesi", 1289: 184-219). Nizamnamede mekteplerin programları hakkında bilgi verilirken sanayi mekteplerine ya da ıslahhanelere dair herhangi bir program veya başka madde yoktur. 1868 Nizamnamesi ile 1869 Nizamnamesinde ıslahhaneler ya da sanayi mekteplerinin durumuna dair başka bir düzenleme olmaması mevcut sanayi mekteplerinin durumunu belirsiz hale getirmiştir.

Sanayihane, Mekteb-i Ulum-ı Sanayi, Islahhane Dairesi gibi isimlerle anılan bu kurumlar 1885'te Sanayi Mektebi adını almıştır (Uyanık, 2004: 59-83). Böylece ıslahhaneler zamanla teknik ve mesleki eğitimin verildiği bir mektep niteliği kazanmaya yönelmiştir. Ancak sanayi mektebi ismi ile birlikte eski isimlendirme de yazışmalarda kullanılmaya devam etmiştir. Dolayısıyla mesleki ve teknik eğitimin verildiği sanayi mekteplerinin kurumsallaşma sürecinde bu farklı isimlendirmeler sebebiyle derecesinde ve temel işlevinde belirsizlik devam etmiştir. Bilindiği üzere modern devlet anlayışında kimsesiz çocuklar için barınma, yeme, içme, giyme gibi temel ihtiyaçlarının karşılandığı kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu tür kurumlar esasen günümüzde eğitim kurumlarından ayrı kendine özgü gelişim göstererek kurumsallaşmıştır. Ancak Osmanlı modernleşmesinde açılan bu sanat mektepleri sanayi eğitimi dışında kimsesiz çocuklara barınma hizmeti sunduğu için henüz öksüz yetim yurtları gibi ayrışarak eğitimden bağımsız ayrı bir kurumsallaşma göstermemiştir.

Sanayi mektepleri 1894 yılına kadar başıbozuk bir dönem geçirmiş, 10 yaşın altındaki çocuklar mektebe kabul edilmiş, herhangi bir sanat eğitimi ile uğraşmalarına izin verilmemiştir. 1894'te İstanbul Sanayi Mektebi'nin kimsesizlerin sığınağı halini geldiğini belirten Ebuzziya Tevfik'in girişimleri ve yabancı uzmanların görevlendirilmesiyle ıslah edilmeye çalışılmıştır. 1908'e kadar ders ve iş programlarında önemli bir değişikliğe gidilmemiştir (Semiz ve Kuş, 2004: 285). II. Abdülhamit döneminde sanayi mektepleri ıslahı başarılı olmamıştır. Ekonomik sebeplerle gerekli araç gereçleri karşılanamamış, mevcut bütçeleri nitelikli müdür, usta ve muallim görevlendirilmesine engel olmuştur. Ekonomik sebepler dışında sanayi alanında yetişmiş yeterli sayıda eleman olmaması sanayi ve eğitimin ne olduğunu bilmeyen asker emeklileri, azledilmiş nahiye müdürleri gibi kimseler vilayetlerdeki sanayi mekteplerinin müdürlüklerine tayin edilmesi verilen teorik eğitimin ilköğretim seviyesinde kalmasına sebep olmuştur. II. Meşrutiyet dönemine kadar sanayi mektepleri hakkında yeni bir nizamname yapılmaması nedeniyle idari yapıları ve eğitim programlarında bir standart sağlanamamış, bölgeden bölgeye farklılık göstermiştir (Yıldırım, 2012: 138). Temel eğitimin üzerinde modern bir teknik ve sanayi eğitimi gerçekleştirilememiştir.

Öte yandan II. Abdülhamit döneminde sınıai eğitim verecek sanat mektebi ile kimsesiz çocuklara ait hizmetlerin ayrışmasına yönelik bir girişim olarak görülebilecek olan Darüleytam Talimat-ı Esasiyesi 1899'da çıkartılmıştır. Darüleytam yetimler yurdu, evi anlamına gelip kimsesiz çocuklar için ilk anda barındıkları yer anlamını verse de talimatname ile darüleytamlar kendi içinde hem eğitim hem de barınma ve diğer hizmetleri sunan bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Bu talimatnamede yine darüleytamdaki çocuklara sanayi eğitimi verilmesi söz konusu olarak kız ve erkek çocuklar için ders ve sanat programı düzenlenmiştir. 15.maddesine göre çocukların tahsili tamamlamadan kendi kendine darüleytamı terk etmelerine ve şahadetname aldıktan sonra dahi daha üst seviyede olan sanayi mekteplerine girmekten kaçınmalarına müsaade edilmeyecektir (Özalp, 1982: 702-

715). Darüleytamlar sanayi mekteplerine benzer bir işlevi çağrışırsa da daha sonraki dönemlerde kurulacak olan kimsesiz çocuklarla ilgili barınma ve bakım ile ilgili kurumların oluşmasına bir deneyim sağlamıştır. Bu anlamda sanayi mektebi ve kimsesiz çocuklar ile ilgili kurumsallaşmanın ayrılması yönünde bir adım olarak görülebilir. Nitekim darüleytamlar 1914 yılında Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in girişimleri ile her vilayette yaygınlaştırılmıştır (Özalp, 1982: 118-119). Ancak hala kimsesiz çocukların eğitimi ile barınma ve diğer hizmetlerin verilmesi birbirinden henüz ayrışmamıştır. 1917 yılında Darüleytam Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatı ve Müteferriasi Hakkında Kanun çıkarılmış ve kanunun dördüncü maddesinde "ziraat ve sanayi-i muhtelif" eğitimi verileceği ifade edilmiştir. 9 maddelik kanunda darüleytamlarda verilecek derslere ve sınıflara dair bilgi olmamakla birlikte altıncı madde ile darüleytamların idare şekline dair nizamnameler hazırlanacağı ifade edilmiştir (Özalp, 1982: 118-119).

II. Meşrutiyet döneminde 1909 yılında Dersaadet Sanayi Mektebi Nizamnamesi ile İstanbul Sanayi Mektebi bir düzene kavuşturulmaya çalışılmıştır (Özalp, 1982: 428). 1911'de ise vilayetlerdeki sanayi mekteplerini düzenleyen Ticaret ve Nafia Nezareti Sanayi İdare-i Umumiyesi Vilayat Sanayi Mektepleri Tertibatı adıyla bir standart getirilmek istenilmiştir. Vilayet sanayi mekteplerinden mezun olanlar daha üst seviyede bir mektep olarak düşünülen İstanbul Sanayi Mektebi'ne gidebileceklerdi. Bu tertibat sanayi mekteplerini çağın gereklerine uygun bir şekilde yapılandırmak amacıyla profesyonel olarak hazırlanmışsa da siyasi ve ekonomik sıkıntılar sebebiyle çoğu mektepte uygulanamamıştır (Yıldırım, 2012: 168).

Sivas İslahhanesi'nin Kurulması

31 Mart 1868'de Sivas vilayeti idare meclisinde Tuna vilayetinde faydaları görülmüş olan ıslahhanenin Sivas'ta dahi kurulmasına gerek olduğu, Sivas ahalisinin eskiden her sanatta mahir iken uzun zamandan beri bunların birçok sebepten dolayı yok olmak derecesine vardığı ifade edilmiştir. Mevcut esnafın ürettiği eşya kullanılamayacak durumda olduğu gibi bazı eşyayı üretecek işin ehli bulunmadığı, dışarıdan pahalı olarak eşyalar getirtildiği için fakirlik artmıştır. Hem bu durumun ortadan kaldırılması, mahalli ihtiyaca yeterli sanayi erbabı yetiştirilmesi hem de sokaklarda başıboş gezen, kötü ahlak kazanarak uygunsuz hareketler yapan fakir ve kimsesiz çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için ıslahhane açılması uygun görülmüştür. Bu amaçla Rüstem Paşa'nın inşa ettirdiği şehrin kenarında hiçbir işe yaramayan hanın tamir ettirilip ıslahhane yapılmasına karar verilmiştir. Hanın tamiri, ıslahhanenin levazımatı ve bir senelik memur ve muallim maaşlarıyla giyim ve yemek masrafları karşılığı bulunan paranın belediye meclisi fazla gelirlerinden, yardım sever ve servet sahiplerinden alınan yardımlar ile karşılanmıştır. İslahhanede ilk sene memleketin en çok ihtiyaç duyduğu terzilik, kunduracılık, marangozluk mesleklerinin öğretilmesi Sivas vilayeti idare meclisinde kabul edilmiştir. Bu karar valilik yazısıyla İstanbul'a bildirilmiştir. Vali meclis kararına benzer şekilde meslek ve sanatın ilerletilmesi amacıyla ıslahhane ihtiyacını, Sivas'ın imalat ve mensucat türü eşya

ihracatının pek adi ve mahalli ihtiyaca bile yetersiz olduğunu, kimsesiz ve fakir çocukların ilim ve tahsiline özen gösterilmemesi sebebiyle büyüdükçe daha kötü ahlak kazandıklarını tekrar etmiştir (BOA, MVL. 1057-29-3). Ayrıca Mart 1868’de Sivas isimli bir gazete çıkarılmak istenilmiş ve bunun fazla gelirlerinin ıslahhaneye ayrılması vilayet tarafından kararlaştırılmıştır (BOA, MVL. 1057-27-1). 13 Ağustos 1868’de valinin bildirdiğine göre Taşhan isimli yerde yavaş yavaş imar edilmek ve bir çarşı olmak şartıyla gündelik yardımlar ile şimdilik bitişinde on adet dükkân ile bir kıraathane inşasına başlanmıştır. Burada ilim ve sanayiye devam edecek talebenin yeme ve içmelerine nezaret üzere bir memur ve bevvab, ders vermek amacıyla hoca ve talim ve sanayi için ustalar tayin edilmiştir. Şu ana kadar sokaklarda kimsesiz ve başıboş gezmekte olan 26 çocuk ıslahhaneye kayıt ve kabul edilmiştir. Mahalli ihtiyacı karşılamak üzere üç sınıf açılmış, ayrıca gayri müslim cemaat reislerine kimsesiz çocukların ıslahhaneye gönderilmesine dair tebligat yapılmıştır (BOA, A.MKT.MHM. 419-12-2).

18 Nisan 1869 tarihi itibarıyla Sivas’ta açılan ıslahhanede talebe sayısı 50 olmuş, ıslahhanenin ihtiyaçları karşılanmış, bu sene on yeni dükkân daha inşa edilmiş, ustalar tayin edilerek terzilik ve kunduracılık sanatları gören çocuklar kısa zamanda sanatlarında ilerlemiş, bunlar yetiştikçe vatanın gelişmesine hizmet edecekleri bildirilmiştir. İlâveten Tokat’ta yağlı deriden başka Avrupa tarzında kösele ve deri çeşitlerini işleyen usta ve debbağ (deri işleyen usta) bulunmuştur. Sivas’ta tüccardan birinin ıslahhane civarında bulunan debbağhanesine ıslahhaneden verilmiş büyük çocuklar tarafından asker ve zabıta için eşya, ayakkabı üretilmektedir. Üretimin fazlası memleket içine ve dışarıya satılmak üzere bir debbağ şirketi kurulmuştur. Asker elbisesine yarar dokuma, aba ve kilim dokur tecrübeli bir usta Elazığ’dan getirtilerek bu sanatın ıslahhanede öğretilmesine başlanılmıştır. Daha önce başlanmış olan terzilik ve kunduracılık sanatlarında öğrencilerin yaptığı ürünlerden örnekler hazırlanarak postaya verilmiş, zabıtanın elbisesinin dahi burada yaptırılacağı bildirilmiştir (BOA, İ.DH.591-41128). Bu tarihten sonra Sivas ıslahhanesi hakkında arşiv taramalarında şimdilik başka bir bilgi ve belge bulunamamıştır.

Ancak 1870, 1871, 1872 tarihli salnamelere göre 45 öğrencisi olan ıslahhanede bir müdür, bir hoca, bir kâtip ve bir bevvab, bir terzi, bir kunduracı, bir şalcı ustası vardır. Sabahtan saat dörde kadar öğrencilere kuran, ilmihal ve itikada dair telkinlerde bulunulduktan sonra ustalarının yanında akşama kadar eğitim verilmiştir (“Sivas Salnamesi” 1870: 85; 1871:93; 1872: 82). Bu tarihten sonraki salnamelerde Sivas ıslahhanesi’ne dair herhangi bir bilgi yoktur. Sivas ıslahhanesi’nin devam edip etmediğine dair kesin bir bilgi bulunamamıştır. Benzer bir durum Adana ıslahhanesi’nde de görülmüştür (Gönüllü, 2019: 184).

Bununla birlikte 1894 yılında Sivas maarif sandığına ayrılmış olan evkaf-ı munderise gelirlerinden bir miktar usul ve nizam haricinde olarak belediyeye borç verilmesi ile ilgili yazışmaların bir yerinde daha önce fakir ve yetimlerin terbiye ve sanayi öğrenmeleri için inşa edilmiş bazı binaların sanayihaneye dönüştürülmesinden bahsedilmiştir (BOA,

MF.MKT. 208-2-3). Bu sırada ıslahhanenin açık olup olmadığına dair bir ifadeye yine rastlanmasa da ıslahhanenin düzenli bir şekilde olmasa da varlığını devam ettirdiği, diğerleri gibi başboş bir dönem geçirdiği düşünülebilir.

Sivas Sanayi Mektebi'nin Açılması

Ocak 1894 tarihinde Sivas'ta bir sanayi mektebi açılması için inşaat başlatılmıştır (BOA, MF.MKT. 216-12-2). Ardından 25 Şubat 1894 tarihinde Sivas maarif komisyonu sanayi mektebinin açılması ile ilgili bazı kararlar almıştır. Birinci ve onuncu maddeye göre sanayi mektebinin açılması ve idaresinin temini için maarif namına açılacak olan dükkânın şehrin en işlek caddesinde kiralanması ve gelirleri ile mektebin idaresi kararlaştırılmıştır. Dükkâna konulacak sermayenin kaynağı, dükkânda manifatura ürünleri bulunacağı, dükkânın idaresi için güvenilir kimseler tayin edileceği, maarif komisyonunun dükkânı teftiş edeceği, Sivas ve İstanbul piyasasının takip edilerek gerekli ürünlerin alınması için layiha verileceği, İstanbul'dan gelen malların güvenilir bir komisyoncu ile sağlanacağı, dükkândan elde edilen gelirlerden dükkân kirasının ve çalışanların ücretlerinin ödeneceği, her ay hesapların teftiş edileceği, iki anahtarlı bir kasa bulundurulacağı gibi hususlar düzenlenmiştir (BOA, MF.MKT. 216-12-1). Maarif Nezareti Temmuz 1894'te sanayi mektebinin açılmasından önce mektebin idare tarzı ve şekli, ne tür işler yapacağı, öğrencilerin kayıt ve kabullerinin nasıl olacağı, mektep için açılan dükkândan elde edilecek gelirin tahminen ne olacağı ve gelirlerin masrafa tekabül edip etmeyeceğine dair vilayet idare meclisinin inceleme yapıp mazbatasıyla bildirmesini istemiştir (BOA, MF.MKT. 216-12-3;4). Ancak mazbata gelmeden Kasım 1894'te Sivas'tan Nezarete Sivas Sanayi Mektebi için inşa edilen ve gelir bulunamadığı için açılmayan binanın Sivas Askeri Rüştüye Mektebi'ne verilmesine dair talep gelmiştir. Askeri Rüştüye binası depremde zarar görmüş ve oturulamayacak durumdadır. Nezaret daha önce yazdığı Temmuz 1894 tarihli yazısındaki mektebin açılmadan önce idare tarzı ve şekli, yapacağı iş, öğrenci kayıt kabul ve mektep için açılacak dükkânın gelir gider konularını hatırlatarak bunun cevabı gelmeden binanın Sivas Askeri Rüştüye Mektebi'ne devrine karşı çıkmıştır. Bu sorular cevaplandıktan sonra binanın devri hakkında gerekçesi ile her iki binanın bedelinin ayrı ayrı belirtilip ilave edilmesi emredilmiştir. Eylül 1895'te Sivas valiliği askeri rüştüye binasının kullanılmayacak durumda olduğunu ve hazinenin yeni bir bina yapmaya müsait bulunmadığını Nezarete yazmıştır. Devamında askeri rüştüye binası ile sanayi mektebi binasının bedeli arasında fark olmadığı için mübadele edilmesini, enkaz haline gelen askeri rüştüye binasının ve arsasının başka gelir getirecek bir akara çevrilmek üzere maarife devredilmesi görüşünü izah etmiştir. Bu kez enkaz haline gelen bina ve arsaya ne kadar masrafla ne gibi gelir getirebilecek bir akar yapılabileceği sorulmuştur. Konu ile ilgili Sivas vilayeti, Maarif Nezareti ve Şura-yı Devlet arasında yapılan uzun yazışmalar neticesinde Mayıs 1896'da binanın askeri rüştüye devri kabul edilmiştir (BOA, MF.MKT. 216-12-5;12; BEO, 520-38969; BEO, 711-53321; BEO, 787-59002-5). Netice itibarıyla Sivas Sanayi Mektebi açılmamıştır.

30 Mart 1903'te bu konuda yeni bir girişim olmuştur. Gureba Hastanesi olarak inşa edilen ve tamamlanmasına uğraşılan bir binanın çok büyük olması ve mevcut ihtiyacın yirmi beş yatakla görülmesi sebebiyle binanın bir kısmının ayrılıp darü's-sanayi olarak tahsis edilmesine dair karar alınmıştır. Böyle bir müessesenin mahalli servetten başka her anlamda maddi ve manevi kuvvetleri arttıracığı valilik tarafından ifade edilmiştir. Bina ahalinin yardımlarıyla yaptırılmış olup eksiklikleri için gerekli bin liranın da yardım suretiyle toplanacağı düşünülmüştür. Her iki müessesenin idaresi için şehrin bazı yerlerindeki arsaların satılıp bedeliyle yaptırılacak akarların geliri, vilayetin gelir fazlası ve darü's-sanayi adına düzenlenen piyango biletlerinin satışından elde edilecek gelirlerin kullanılması planlanmıştır. Hatta biletlerin satışı sadece Sivas olmadığı için beklenen gelirin yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu mektebe şimdilik yirmi yatılı, otuz ve elli arasında gündüzlü öğrenci alınacak olup iki misli öğrenci alacak kapasitesi vardır. Şimdilik Sivas'ta ustası bulunan halıcılık ve marangozluk ile ufak tefek bazı işler talim ve tedris edilecektir. İleride göstereceği yeteneğe göre daha faydalı sanatlar mektebe dâhil edilecektir (BOA, DH.MKT. 686-45-1). 10 Nisan 1903'te Sivas orman ve maden ve ziraat dairesi yapılmakta olan Gureba Hastanesi ile İslahhanenin ihtiyaç duyduğu kerestenin bedelsiz olarak verilmesine dair olan yazısından kurulacak olan sanayi mektebinin kastedildiği anlaşılmıştır (BOA, ŞD. 532-47). Zira bu dönemde sanayi mektebi ve ıslahhane kelimesi hala kullanılmaktadır. Nitekim Şura-yı Devlet konu hakkında bir nizamname olmadığı için bu tür hayır amaçlı gureba hastanesi ve ıslahhane gibi müesseselerin inşası için gerekli kerestenin bedelsiz verilmesine karar vermiştir (BOA, İ.OM. 9-18). Ancak 14 Nisan 1903'te merkez söz konusu sanayi mektebi binasının önceden mevcut olup olmadığını, genişlik ve büyüklüğünü, kaç talebe alabileceğini, mektep yeniden yapılmış ise masrafının nereden karşılandığını, daimi masrafın nereden karşılanacağını, piyango biletlerinin bedelinin ne kadar olacağını, sadece vilayete ait olup olmadığını, başka vilayetlerde de satılıp satılmayacağını, verilecek dersleri sormuştur. Sanayi öğretecek ustaların Sivas'ta bulunup bulunmadığını sorgulamıştır. Tüm bu sorulara ayrıntılarıyla cevap verilmesi istenilmiştir. Açılacak halıcılık ve marangozluk sınıfları başka mekteplerde bulunduğu için faydalı olamayacağı bunların yerine dokuma sanayisi sınıfı açılması görüşü ortaya konulmuştur. Çünkü yün ve tiftik kumaşları için gerekli hammadde Sivas'ta bol olup dokuma sanayinin öğretilmesi memlekette üretim ve tüketimi sağlayacak ve daha faydalı olacaktır. Ayrıca mektepte öğrencilere dini ilimler, kıraat dışında hesap gibi ticari ve sınai işlerinde ihtiyaç duyacakları ilim ve fenlerin de öğretilmesi gerekli görülmüştür (BOA, DH.MKT. 686-45-2). Sivas'ta dokumanın geliştirilmesi istenilmişse de sadece halıcılık, marangozluk ve terzilik eğitimi verilmiştir ("Sivas Salnamesi", 1907: 60). Ders listeleri arşiv araştırmasında bulunamamış ancak bazı yazışmalardan Birinci Dünya Savaşı sırasında demircilik bölümü açıldığı anlaşılmıştır (BOA, DH.UMVM. 79-2-1).

1 Eylül 1903'de yazılan bir yazıda Sivas'ta inşa edilen muhteşem Darü's-sanayi-i Hamidiye binasında bir sanat ve ziraat sergisi açılmış ve bu sergi çok önemsenmiş, halk bu serginin açılmasına dâhil olmuştur (BOA, Y.PRK.UM. 66-75). Sergi için hükümet

konağından Sivas Sanayi Mektebi'ne giden yedi yüz metrelik bir cadde inşa edilmiştir (Asan, 2021: 234). Bu ifadelerden mektebin açıldığı anlaşılacakla birlikte arşiv taramalarında mektebin öğretmen, öğrenci ve derslerine dair bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Benzer bir şekilde Sivas valiliğinden 19 Eylül 1904'te merkeze yazılan bir raporda Sivas'ta inşa edilen binalar arasında padişahın adına izafeten Darü's-sanayi-ül-Hamidiye Mektebi binasının malzemeleriyle açıldığı ve yine bu mektebe akar olmak üzere yeni altmış adet dükkân inşa edildiği ifade edilmiştir (BOA, Y.PRK.UM. 71-10). 25 Eylül 1904'te sanayi mektebi için halkın yardımlarıyla inşa edilmiş dükkânlardan talep edilen ödemelerin yapılması için Maliye Nezaretinden izin istenilmiştir (BOA, DH.MKT. 899-2). 1907 salnamesinde binanın daha önce inşasının yarım ve metruk bırakılmış iken Vali Reşit Akif Paşa'nın girişimleriyle tamamlanarak mektebin açıldığından bahsedilmiştir. Serginin bitmesinden sonra bina "maksad-ı asli-i inşası" olan "mekteb-i eytam" (yetim mektebi) haline getirilmiştir. Karyola, elbise, tahsil levazımatı, sanat şubelerine ait diğer gereksinimler mükemmel olarak sağlanmış, kimsesiz çocukların beslenme, barınması sağlanarak eğitime başlamıştır ("Sivas Salnamesi", 1907: 208; 240). Sivas'taki bu bina için salnamede darü's-sanayi, hamidiye sanayi mektebi gibi ifadelerle birlikte kullanılan yetim mektebi ifadesinden bu mekteplerin hala Tuna vilayetinde ilk kez açılarak yaygınlaşan kimsesiz çocukların beslenme, barınma ve eğitimleri için kurulan ıslahhaneden bir farkı olmadığı anlaşılmaktadır. Bina Sivas'ta Kabak Yazısı denilen yerde kurulmuş, buradan şehre bir yol inşa edilmiş, bahçeler tesis edilerek gelişmeye yüz tutmuştur. Mektep için yeni gelir kaynakları düşünülmüştür. Sivas'ta bir buçuk saatlik mesafede bulunan soğuk çermik ile beş saatlik bir mesafede bulunan sıcak çermiğin hem gureba hastanesi hem de sanayi mektebi adına gelir getirecek mükemmel bir kaplıca haline getirilmesi için teşebbüste bulunulmuştur ("Sivas Salnamesi", 1907: 242).

Mektep faaliyete geçmiş, 9 Nisan 1906'da Zabtiye Nezaretine vilayette bulunan 5 ikinci, 33 üçüncü komiserle 149 polisin kıyafetlerinin ihale yoluyla belli bir bedel ile Sivas Sanayi Mektebi'nde imal edilmesine karar verilmiştir. Merkez vilayet, kaza ve nahiyelerde 5 ikinci ve 33 üçüncü komiserlerle 149 polis memurları için imal olunacak 187 takım setre ve pantolon ve 38 komiser ve 149 polis kaputları ve püsküllü 187 adet fesleri belirli şartlarda ihale edilmiştir. 10 Aralık 1905'te ihale şartları hazırlanmış, istenilen kıyafetlerin numune ve ölçüsüne uygun olmaz ve belirtilen sürede teslim edilmez ise iade edileceği ve karşı tarafın zarar ziyan davasında bulunamayacağı, söz konusu sürede teslim edilmez ise piyasa fiyatına göre doğacak fiyat farkının karşı taraftan tahsil edileceği belirtilmiştir. Teslim edilen elbiselerin bedeli Sivas mal sandığından karşılanacaktır. 6 Ocak 1906'da ihale Sivas Sanayi Mektebi'ne verilmiştir. Karar Dâhiliye Nezaretine bildirilmiştir (BOA, DH.TMIK.S. 62-44.)

Balkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında mektebin inşa masrafının çıktığı bütçe fasılları arasında münakale yapılmasına dair yazışmalardan anlaşılmıştır. 1914 ve 1916 vilayet hususi bütçelerinde Sivas Sanayi Mektebi inşaat masrafı için bütçe fasılları arasında münakale yapılmıştır (BOA, DH.UMVM. 22-16; DH.UMVM. 22-11). 1917 yılında mektep

öğrencileri ve hizmetlileri için askeri fırınlardan ekme alınmıştır (BOA, DH.UMVM. 22-18).

Sivas Sanayi Mektebi'nin Muallim ve Diğer Görevlileri

Arşiv taramasında Sivas Sanayi Mektebi muallimleri hakkında fazla bir şey bulunamasa da 1907 tarihli salnameye göre müdür Hikmet Bey, müdür muavini Ahmet Cevdet Bey, sandık emini Ahmet Efendi, ser mubassır Nuri Efendi, mubassır Ahmet Efendi, marangoz ve kundura ve terzihaneler memuru Mahmut Efendi, kunduracı ustası Ali Efendi, marangoz ustası Dikran Ağa, terzihane ustası Vahan Ağa görevlendirilmişlerdir ("Sivas Salnamesi", 1907: 60).

Yukarıdaki isimler dışında Birinci Dünya Savaşı'nda seferberlik nedeniyle Sivas Sanayi Mektebi'nden silahaltına alınan başka isimlere rastlanmıştır. Bunların silahaltında oldukları sırada aidat-ı tekaüdiye (emeklilik kesintisi) kesilmeyen sanayi mektebi muallimlerinin maaşlarının verilmesiyle ilgili bazı sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Sivas Sanayi Mektebi muallimlerinden Kazım Bey seferberlik nedeniyle silahaltına alınmış, maaşından aidat-ı tekaüdiye vermediğini belirtmiştir. Ancak 6 Eylül 1914 tarihli kanun gereğince idare-i hususiye bütçesinden maaş alıp aidat-ı tekaüdiye versin vermesin silahaltına alınan memurların 6 Eylül 1914 tarihli kanun hükmü gereğince maaşlarını alacaklarına dair Şura-yı Devlet tarafından tebliğ edilen 27 Aralık 1914 tarihli yazıya rağmen maaşının verilmesinde Sivas'ta tereddüt yaşanılmıştır. Kazım Bey Şura-yı Devletin tebliğinden önce silahaltına alındığı için Sivas'taki tereddüt Dâhiliye Nezaretine bildirilmiş olup Kazım Bey maaşının ödenmesi için Sivas'a tebligatta bulunulmasını istemiştir. Nezaret eğer istifa edilmiş muallimlik ile ilişkisi kesilmiş ve yerine başka birisi asaleten başlatılmamış ise maaşının verileceğini bildirmiştir. Ancak yerine birisi tayin edilmişse halefinin işe başlama tarihine kadar olan süredeki maaşını verileceğini bildirmiştir. Kendisinin silahaltına alınma halefinin ise işe başlama tarihinin bildirilmesi emredilmiştir (BOA, DH.UMVM. 135-41-1). Nitekim kendisinin silahaltına alınma ve selefinin işe başlama tarihi Nezarete bildirilmiştir. Ancak Kazım Bey istifa etmiş ve yerine başkasının alınmış olması mağduriyet yaratacağından önceki memuriyetine denk başka bir memuriyete başlatılmıştır (BOA, DH.UMVM. 139-49-2;3). Benzer bir şekilde Sivas Sanayi Mektebi ulum-ı diniye muallimi Ömer Efendi de silahaltına alınmış, maaşının verilmesinde tereddüt yaşanmıştır. Bu durumda olanların yerine daha az bir maaşla vekil tayin edilirse ya da arkadaşları bu görevi yaparsa ailesinin geçimlerini temin için maaş verilmesi kararı Sivas'a bildirilmiştir (BOA, DH.UMVM. 9-39).

Sivas Sanayi Mektebi Öğrencileri

Arşiv araştırmasında Sivas Sanayi Mektebi öğrencilerine dair herhangi bir listeye şimdilik ulaşılammış ancak çeşitli sebeplerle bazı öğrenciler hakkında yazışmalar yapılmıştır. Eylül 1913'te Malatyalı olan Abdullah Mehmet Malatya'ya yakın ve kimsesiz diye Sivas Sanayi Mektebi'ne kabul edilmek için müracaatta bulunmuş, fakat mektebin

bütçesinin yetersizliği ve yatacak yatağı bulunmaması sebebiyle kayıt ve kabul edilmemiştir (BOA, DH.İD. 190-6-1). Dönemin ekonomik koşulları mektebe öğrenci kabul edilmesini etkilemiştir.

Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sebebiyle de bazı yazışmalar elde edilmiştir. Sivas Sanayi Mektebi öğrencisi iken İstanbul Sanayi Mektebi'ne giden üç öğrenci olağanüstü hal ve okullarının kapanması ile memleketlerine dönmek için Temmuz 1915'te Dâhiliye Nezaretine bir dilekçe ile müracaat etmişlerdir. Kimsesiz ve zor durumda kaldıklarından söz ederek Sivas'a dönmek için benzerleri gibi yol masraflarının karşılanmasını istemişlerdir. Konu ile ilgili olarak atıyye veya başka bir tertibden yol masraflarının karşılanması için ilgili yerlere yazı yazılmış ve vilayet hususi bütçesinden verilmesine karar verilmiştir (BOA, DH.UMVM. 78-12).

15 Ağustos 1915'te Dâhiliye Nezareti sanayi mektebi bulunan vilayetlere genel bir emir vermiştir. Bu emirde Balkan Savaşları dolayısıyla İstanbul'a gelen muhacir çocuklarının sefalet içinde sokaklarda dolaştıkları belirtilerek bu sene mektebe kaydedilecek çocukların yüzde otuzunun bu muhacir çocuk ve yetimlerinden alınacağını bildirilmiştir. Buna göre sanayi mektebi bulunan vilayetlerin kaç öğrenci alacaklarının bildirilmesini istemiştir (BOA, DH.UMVM. 78-14-3). Sivas'tan 100 öğrenci kabul edileceği bildirilmiştir (BOA, DH.UMVM. 78-14-25).

Birinci Dünya Savaşı sırasında 13 Şubat 1916'da Sivas Sanayi Mektebi demircilik kısmından mezun isimleri verilmeyen dört öğrencinin bu mesleği ilerletmek için Avrupa'ya gönderilmelerine karar verilmiştir. Avrupa'da hangi mektebe gitmelerinin uygun olacağı ve kabul şartları Sivas valiliği tarafından merkeze sorulmuştur. Konu Ticaret ve Ziraat Nezaretine sorulmuş, Nezaret Almanya veya Macaristan'da bir mektep veya işhaneye gönderilmelerinin uygun olacağını bildirmiştir. Avrupa'ya gönderilecek öğrencilerin muayene edilerek vücutlarının demirciliğe uygun olup olmadığı anlaşıldıktan sonra Harbiye Nezareti tarafından askeri kurumlarda istihdam edilmek üzere Avrupa'ya gönderilmeleri kararlaştırılmıştır. Muayene edilmiş ve uygun oldukları bildirilmiştir. Fakat daha sonra sebebi açıklanmamakla birlikte bu öğrencilerin Harbiye Nezareti tarafından Avrupa'ya gönderilmesinden vazgeçilmiş ve askeri kurumlarla haberleşerek öğrencilerin özel bir şekilde Avrupa'ya gönderilmelerine müsaade edildiği takdirde aylık ücretlerinin verileceği ifade edilmiştir (BOA, DH.UMVM. 79-2). 28 Nisan 1919 tarihinde Sivas valiliği Berlin'de bulunan Yusuf oğlu Ahmet'ten haber alınamadığı için ailesi tarafından verilen dilekçe üzerine ne durumda olduğu hakkında bilgi istemiştir. Ancak şimdilik ne cevap verildiğine dair bilgi bulunamamıştır (BOA, HR.SYS. 2653-9).

Sivas Sanayi Mektebi demirci kısmının ikinci sınıf öğrencisi Mehmet Hayri İstanbul Sanayi Mektebi'ne kabul edilmesi için tahsil derecesini beyan eden tasdiknamesini almış ve İstanbul'a gitmiştir. Durum valilik tarafından Dâhiliye Nezaretine 30 Haziran 1916'da bildirilmiştir (BOA, DH.UMVM. 78-20).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Erzurum ve Trabzon işgal edilmiştir. Bu nedenle 20 Mart 1916'da Sivas valiliği Erzurum, Trabzon sanayi mekteplerinden Sivas Sanayi Mektebi'ne gelen talebelerin sayısının artması dolayısıyla mektebin idaresinin güçleştiği belirtilerek öğrencilerin iaşelerinin karşılanması için genel bütçeden Sivas'a yardım yapılmasını istemiştir (BOA, DH.UMVM. 143-30). Erzurum ve Trabzon'dan gelen öğrencilerin ihtiyaçları Sivas hususi bütçesinin sanayi mektebi faslından karşılandığından mevcut bütçe faslına yapılan yazışmalar sonunda zam yapılmıştır (BOA, DH.UMVM. 144-15).

Sonuç

Osmanlı Devleti yıkılışı engellemek ve Avrupa'nın bilim ve teknolojisini almak için bir yandan sanayileşmeye çalışırken diğer yandan eğitimde yenilikler yapmıştır. Bu yenilikleri yaparken dönemin savaş ve toprak kayıpları sebebiyle kimsesiz kalan çocukların bakım ve eğitimi önemli bir sosyal mesele olmuştur. Mektep adını verdiği eğitim kurumları dışında kimsesiz çocukların eğitimini baştan itibaren barınma ve bakımlarıyla birlikte ele almış ve çeşitli kurumlar meydana getirmiş, bir nevi denemeler yapmıştır. Bunlardan ilki Tuna valisinin açtığı ıslahhaneler olup çocukların bakımı ve eğitimi birlikte düşünülmüştür. Bu çocuklar özellikle teknik ve mesleki eğitime yönlendirilerek o zamanki ifadesiyle sanayi eğitimi verilerek sanayileşmek için teknik eleman yetiştirilmeye çalışılmıştır. Zaman içinde sanayihane, mekteb-i ulum-ı sanayi, sanayi mektebi, darü'-sanayi, ıslahhane, yetim mektebi gibi isimlerle adlandırılmıştır. 1894'e kadar başıboş bir dönem geçirmiş olan bu mektepler kimsesizlerin sığınağı haline gelmiştir. 1909 ve 1911 yılındaki düzenlemelerle vilayet sanayi mektepleri bir standarda kavuşturulmak istenmiş fakat savaşlar, ekonomik sıkıntılar ve yetişmiş eleman eksiklikleri sebebiyle istenilen düzeye ulaşamamıştır. Sivas'ta da 1868 yılında ıslahhane açılmış, ancak 1872'den sonra herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılmamış olması mektebin kapanmış olduğunu düşündürmüştür. Çünkü 1894 yılında Sivas'ta sanayi mektebi açılması girişimi ekonomik sebeplerle gerçekleşmemiş, binası depremden zarar göre Sivas Askeri Rüştüye Mektebi'ne devredilmiştir. 1903 yılında tekrar yapılan girişim ile mektep açılmış, açılışı ile ilgili yazışmalarda ıslahhane, sanayi mektebi, darü's-sanayi gibi ifadeler dışında salnamede yetim mektebi ifadesi kullanılmıştır. Bu durumun sebebi sanayi mektepleri ile ilgili düzenlemenin yapılamamış olmasıdır. Ebuzziya Tefvik'in dediği gibi muhtemelen Sivas'ta da kimsesiz çocukların sığınağı haline gelmiş mektebin açılışı gerçekleşmemiştir. Aynı dönemlerde 1899'da darüleytam talimatı ile ortaya çıkan darüleytamlarda da kimsesiz çocukların eğitim ve bakımı birlikte ele alınmıştır. Bu yönde sanayi mektepleri ile darüleytamlar aynı işlevi taşıyan bir kurum gibi görülürse de yetimler evi anlamına gelen ayrı bir kurumun kurulmak istenmesi sanayi mektebinin kimsesizlerin sığınağı olmaktan kurtarılmak istendiğini göstermektedir. Bununla birlikte 1903'te açılan Sivas Sanayi Mektebi'nin salnamelerde yetim mektebi olarak ifade edilmesi aynı anlayışın henüz değişmediğini göstermektedir. Bu bakış sanayi mekteplerinin modern bir teknik

eğitimin verildiği orta veya üst düzey mektepler haline dönüşmesini engellemiştir. 1909 yılında Dersaadet Sanayi Mektebi Nizamnamesi ve 1911 Tertibatı ile vilayet sanayi mektepleri modern bir teknik eğitimin verildiği mektepler haline dönüştürülmek istenilmiştir. İstanbul Sanayi Mektebi orta düzey olan vilayet sanayi mekteplerinden daha üst düzeyde bir kurum haline getirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmalara rağmen savaş, ekonomik sıkıntılar, kadro yetersizlikleri sebebiyle istenilen verim alınamamıştır. Sivas Sanayi Mektebi de dönemin koşullarından etkilenmiştir. Savaşlar sebebiyle kaybedilen topraklardan gelen muhacir veya kimsesiz çocuklar buralarda eğitime devam etmiş, bunların ihtiyaçlarının karşılanması zorlaşmıştır. Bununla birlikte devlet Sivas Sanayi Mektebi'ne de ekonomik yardımda bulunmuştur.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Asan, H. (2022). Osmanlı mahalli fuarcılığı üzerine bir kesit: Sivas hamidiye sınaat ve ziraat sergisi. <http://doi.org/10.16947/fsmia.957075>
- Aslan, H. (2015). Ahîlik teşkilatı'nın sosyo-iktisadî yapısı ve örneklik değeri. *Akademik Bakış Dergisi*, (49), 248 – 271. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383019>
- BOA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). A.MKT.MHM, Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı. 419-12-2.
- BOA, DH.İD, Dahiliye İdare. 190-6-1.
- BOA, DH.MKT, Dahiliye Mektubi Kalemi. 686-45.
- BOA, DH.MKT, Dahiliye Mektubi Kalemi. 899-2.
- BOA, DH.TMIK.S, Dahiliye Muamelat. 62-44.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 79-2.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 22-16.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 22-11.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 135-41.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 139-49-2.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 78-12.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 78-20.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 143-30.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 22-18.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 9-39.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 78-14.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 79-2.
- BOA, DH.UMVM, Dahiliye Umur-u Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü. 144-15.
- BOA, HR.SYS, Hariciye Siyasi. 2653-9.
- BOA, İ.DH, İrade Dahiliye. 591-41128.
- BOA, İ.OM, İrade Orman ve Maadin. 9-18.
- BOA, MF.MKT, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi. 208-2-3.
- BOA, MF.MKT, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi. 216-12.
- BOA, MF.MKT, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi. 216-12.
- BOA, MV, Meclis-i Vükela Mazbataları. 1057-29-3.
- BOA, MVL, Meclis-i Vala. 1057-27-1.

- BOA, BEO, Bab-1 Ali Evrak Odası. 520-38969.
- BOA, BEO, Bab-1 Ali Evrak Odası. 711-53321.
- BOA, BEO, Bab-1 Ali Evrak Odası. 787-59002-5.
- BOA, ŞD, Şura-yı Devlet. 532-47.
- BOA. Y.PRK.UM, Yıldız Umumi. 66-75.
- BOA, Y.PRK.UM, Yıldız Umumi. 71-10.
- Eldem, E. (1994). Osmanlı imparatorluğu'nun iktisadi şartları hakkında bir tetkik. TTK.
- Erdem, E. (2016). Sanayi devriminin ardından Osmanlı sanayileşme hamleleri: sanayi politikalarının dinamikleri ve zafiyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (48), 17-44. http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi48/ERUJFEAS_Jul2016_17to44.pdf
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*, cilt 1, 2. Eser.
- Ferlibaş, M.F. (2013). Bir sosyal sorumluluk projesi: Tuna vilayeti ıslahhaneleri. Erişim (31.11.2023) <https://doi.org/10.37879/belleten.2013.573>
- Gönüllü, A.R. (2019). Sultan II. Abdülhamid'in bir yadigârı: Adana hamidiye sanayi mektebi. Erişim (07.12.2023): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/763467>
- Mahmut Cevat İbnü's Şeyh Nâfi. (2001). Maârif-i umûmiye nezâreti tarihçe-i teşkilât ve icrââtı -XIX. asır Osmanlı maârif tarihi. (Haz. T. Kayaoğlu). Yeni Türkiye.
- Maarif-i Umumiye Nizamnamesi. (1292/1875). Düstur, Cilt 2, s. 184-201. Matbaa-i Amire.
- Ortaylı, İ. (1978). Osmanlı imparatorluğunda sanayileşme anlayışına bir örnek: "ıslah-ı sanayi komisyonu". *ODTÜ Gelişme Dergisi*. Özel sayı. s.123-126.
- Özalp, R. (1982). Milli eğitimle ilgili mevzuat (1857-1923). MEB.
- Semiz, Y. ve Kuş, R. (2004). Osmanlı'da mesleki teknik eğitim İstanbul sanayi mektebi (1869-1930). Erişim (7.12.2023): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258123>
- Salname-i Vilayet-i Sivas. (1287/1870). Vilayet Matbaası.
- Salname-i Vilayet-i Sivas. (1288/1871). Vilayet Matbaası.
- Salname-i Vilayet-i Sivas. (1289/1872). Vilayet Matbaası.
- Salname-i Vilayet-i Sivas. (1325/1907). Vilayet Matbaası.
- Şener, S. (2007). Osmanlı sanayileşme süreci ve bu süreçte özel girişimin rolü. Erişim (31.11.2023): <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/5486/9.3%2520%25C5%259Fener.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Tarih Çevirme Kılavuzu. Türk tarih kurumu. Erişim (30 Ekim 2023): <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>
- Tüzün, N. (2018). Osmanlı'da lonca teşkilatlarına toplu bir bakış. Erişim (5.12.2023): <https://diyalektolog.com/DergiTamDetay.aspx?ID=213;>

- Uğur, A. ve Karabulut, R. (2022). Osmanlı'da dış borçlar ve tasnifi (1854-1914). Erişim (31.11.2023): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1828283>
- Uyanık, E. (2004). Bir belge bir Osmanlı sosyal kalkınma projesi olarak ıslahhâneler, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 13, S. 4, s.59-83
- Yanardağ, A. (2016). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e medreselerin ıslahı tartışmasından eğitim birliğine. Erişim (30.11.2023): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/261331>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin.
- Yıldırım, M.A. (2012). II. Meşrutiyet Devrinde Vilayet Sanayi Mekteplerini Yeniden Yapılandırma Girişimleri: Vilâyât Sanayi Mektepleri Tertibatı. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000524
- Yılmaz, F. (1996). Devlet borçlanması ve Osmanlıdan Cumhuriyete Dış Borçlar. Birleşik.